

TADEUSZ SŁOBODZIANEK

NAŠ RAZRED

ŽGODOVINA v XIV LEKCIJAH

PREMIERA
24. MAREC
2018

REŽISERKA
NINA RAJIĆ
KRANJAC

→ TREBA JE ŽIVET
IN DRUGIM PUSTIT ŽIVET

Pokroviteljstvo nad predstavo
Naš razred je prevzel
veleposlanik Republike Poljske,
Njegova Ekscelenca gospod
Paweł Czerwiński.

Naš RAZRED

Koprodukcija z MG Ptuj
in MINI TEATROM Ljubljana

Slovenska krstna uprizoritev
Sezona 2017/18, uprizoritev 4

Premiera v PG Kranj: 24. 3. 2018
Premiera v MINI TEATRU Ljubljana: 2. 9. 2018
Premiera v MG Ptuj: 17. 10. 2018

	Igrajo	Tehnično osebje PG Kranj	Tehnična ekipa MINI TEATRA Ljubljana
Prevajalka Darja Dominkuš	Dora (1920—1941) Darja Reichman	Tehnični vodja mag. Igor Berginc	Tehnična ekipa Katja Jazbec in Matej Primec
Režiserka Nina Rajić Kranjac	Zocha (1919—1985) Vesna Pernarčič	Inspicent in rekviziter Ciril Roblek	
Dramaturginja Marinka Poštrak	Rachelka, pozneje Marianna (1920—2002) Vesna Jevnikar	Šepetalka Judita Polak	Tehnična ekipa Mestnega gledališča Ptuj
Scenografka Urša Vidic	Jakub Kac (1919—1942) Miha Rodman	Luč Nejc Plevnik	Lučni mojster Simon Puhar
Kostumograf Andrej Vrhovnik	Rysiek (1919—1942) Blaž Setnikar	Video Robert Obed	Rekviziterka in garderoberka Irena Meško
Skladatelj in korepetitor Branko Rožman	Menachem (1919—1975) Nejc Cijan Garlatti k. g.	Tonska tehnika Stefan Gladovič, Vid Frelih	Tonski mojster Danijel Vogrinec
Koreografka Tanja Zgonc	Zygmunt (1918—1977) Benjamin Krnetič k. g.	Frizerja in maskerja Matej Pajntar, Gabrijela Fleischman	Scenski mojster in tehnik Andrej Cizerl Kodrič
Lektorici Barbara Rogelj in Irena Androjna Mencinger	Heniek (1919—2001) Peter Musevski	Garderoberka Bojana Fornazarič	Tehnični sodelavec Sandi Žuran
Oblikovalec svetlobe Borut Bučinel	Wlodek (1919—2001) Aljoša Ternovšek	Odrski tehniki Robert Rajgelj, Jošt Cvikl, Boštjan Marčun, Marko Kranjc Kamberov in Simon Markelj	
Oblikovalec maske Matej Pajntar	Abram (1920—2003) Borut Veselko Judita Polak (čelo) Ciril Roblek (kitara)		

↗ Benjamin Krnetić, Miha Rodman, Peter Musevski,
Aljoša Ternovšek, Blaž Setnikar (fotografija z vaje)

Naš razred — Tadeusz Słobodzianek

Igra Tadeusza Słobodzianeka je prva poljska drama, ki je prejela prestižno državno nagrado nike. Evropska gledališka konvencija jo je uvrstila med najboljše sodobne evropske igre, napisane v letih 2009 in 2010. Zgodba je postavljena na Poljsko dvajsetega stoletja, navdihnili pa so jo resnični dogodki, kakršen je bil pogrom v mestu Jedwabne, ki je pripeljal do krvavega pokola 300 poljskih Judov leta 1941.

Naš razred/*Nasza klasa* je zgodba o skupini sošolcev – Poljakov in Judov – od leta 1925 vse do našega časa. Ko odrastejo, se njihova prijateljska zabava konča. Izbruhne vojna in v mesto vkorakajo okupatorske sile, najprej sovjetske, nato nacistične. Antisemitizem preraste v niz posilstev, umorov, mučenja in doseže vrhunec v množičnem pogromu. Ubiti so skoraj vsi lokalni Judje; zažgejo jih v skednju ali umorijo na mestnem trgu. Le nekaterim uspe preživeti. Nasilje se s koncem vojne ne konča. Začne se soočanje s preteklostjo, vendar gre za nemogočo nalogo.

Naš razred je šokantna pripoved o zapletenih poljsko-judovskih odnosih v dvajsetem stoletju, o kolektivni krivdi, o resnici, ki je očitno nihče ne potrebuje, in o zgodovini, ki ji ne moremo soditi, je spremeniti ali celo pojasniti. Słobodzianekova igra je eno prvih del, ki obuja grozote mesta Jedwabne. Avtor je večino podrobnosti zbral iz knjig zgodovinarjev in novinarjev (tudi Jana T. Grossa in Anne Bikont), vendar je dokumentarno gradivo v dolgem procesu temeljito obdelal. Słobodzianek skozi 14 prizorov/lekcij sledi skupini Poljakov in Judov, ki so bili pred vojno sošolci v majhnem mestu, precej podobnem mestu Jedwabne – oni pripovedujejo svojo zgodbo od tistih dni do našega časa.

Vse se začne v tridesetih letih minulega stoletja. Maršal Piłsudski umre in na videz mirno sožitje šolarjev skali atmosfera, ki jo ustvarijo antisemitski predsodki. Po začetku vojne v mesto vkoraka najprej Rdeča armada, nato nacisti. Ljudje se odzovejo različno – Poljaki oblikujejo podtalno organizacijo, nekateri pa se odločijo za kolaboracijo, tako z NKVD kakor tudi z nacisti. Judje Ruse pozdravijo z olajšanjem. Ko na oblast pridejo nacisti, je večina Judov zverinsko umorjenih. Pri pobojih, posilstvih, mučenju in ropanju sodelujejo njihovi nekdanji sošolci, le malo jih pomaga Judom. Po vojni se nekateri preživeli pokola pridružijo tajni policiji (SB) in dobijo priložnost, da se maščujejo svojim nekdanjim mučiteljem. Na koncu si večina likov

poskuša izpogajati dogovor z obstoječo realnostjo – najsi bo v ljudski Poljski, v Izraelu ali v Ameriki.

Ironični naslov igre se nanaša na skupnost – v začetku krhko, vendar resnično –, ki se pozneje nepopravljivo razkroji in se spremeni v skupnost hudega spomina. Ni mogoče pobegniti iz začaranega kroga napak in zamer. Zločin za seboj ne pušča nedolžnih.

Słobodzianekova igra se začne s seznamom likov, *dramatis personae*, vključno z navajanjem datumov njihovega rojstva in smrti. Liki so že od vsega začetka duhovi ali – če hočete – trupla. Njihov jezik – pogovorni, naivni, brutalni – je pomešan z jezikom priljubljenih otroških pesmi in izštevank, kar ustvarja čuden učinek alienacije. Z uporabo arhetipov romantične drame, polemičnim sklicevanjem na delo Tadeusza Kantorja *Mrtvi razred/Umarla klasa*, Słobodzianek govori o duhovih, ki jih ni mogoče pomiriti ali se jim odkupiti.

Tadeusz Słobodzianek se o knjigi za dnevnik *Gazeta Wyborcza* pogovarja z Juliuszom Kurkiwiczem:

Ta primer so podrobno opisali zgodovinarji in novinarji. Zakaj potrebuje literaturo, dramo?

Niste dodali – tudi tožilci. Ampak resno, literatura, posebej gledališče, ima druge cilje kakor iskati zgodovinsko ali kazensko resnico. V *Našem razredu* se beseda »jedwabny« (ime mesta, kamor je postavljena zgodba, v poljščini pomeni »svila«) pojavi zgolj v povezavi s šalom, ki ga nosi nacistični *amtskommandant*, pozneje pa eden od likov, ki ga poskuša oponašati ... ne le v načinu oblačenja. Ne ukvarjam se z zgodovinskimi dogodki, četudi veliko črpam iz različnih sodnih, novinarskih in akademskih virov. Moj namen je vprašati: »Zakaj me to, kar se je zgodilo poleti 1941, ne le v mestu Jedwabne ali Radziłow, ampak, v različnih oblikah, še v ducatih poljskih mest, tako muči?« In moja bolečina v povezavi s tem problemom je tisto, kar hočem deliti z bralci in gledališkim občinstvom.

V vaši igri junaštvo in nizkotnost vidimo na obeh straneh, na poljski in na judovski. Nastopajo poljski antisemiti in morilci, nastopa pa tudi maščevanja željan Jud, ki je agent tajne policije. Ste poskušali tehtati zgodovinske argumente, napisati politično korektno besedilo?

Igra zame ni recept. Ni treba, da je okusna. Moj namen ni bil niti biti objektivni niti izpolniti pričakovanja novinarskih standardov. Razkriti poskušam mehanizem tragedije, ki je prizadela ljudi, ki so se v določenem času in prostoru znašli v edinstvenem naključju, kakor piše Neuger, družbenih

✎ Miha Rodman, Darja Reichman, Peter Musevski,
Vesna Jevnikar, Aljoša Ternovšek (fotografija z vaje)

in psiholoških odnosov, zgodovine, ideologije in religije. In poskušam se spraševati o človeškem stanju v tem naključju, ki je pripeljalo do zločina, maščevanja in trpljenja. Maščevanje za bližnje, »oko za oko, roka za roko«, ne razloži vsega, kar Menachem stori kot agent tajne policije. Ubijanje, izdaja ženske, ki ga je rešila, njegovo naraščajoče sovraštvo do samega sebe ne razložijo njegovega strahu, njegove izčrpanosti, njegove krivde. Tako tudi antisemitizem drugih likov — najsi bo v verskem ali rasnem smislu — ne more biti pojasnilo za posilstva ali sežig živih ljudi ali njihovo razmesarjenje. In želja, da bi se polastili lastnine žrtve, ni dovolj. Za tožilca — da. Za sodnika — tudi. A onadva presojata ozko. Pisec pa ne. Pisec se mora vprašati, zakaj se je zgodilo. Zakaj so se stvari tako končale? Kdo je kriv? Vendar ni moja naloga odgovoriti na ta vprašanja. Moja naloga je, da jih postavim.

Ali verjamete v suverenost moralnih odločitev ljudi ali pa po vašem ljudje postanejo žrtve okoliščin zgodovinskih, družbenih in psiholoških dejavnikov?

Nihče ne obstaja brez drugih. Izbira je povezana z nujo, usoda s svobodo. V tej kontradikciji leži skrivnost obstoja. To je še posebej opazno v gledališču, kajti gledališče je bilo ustvarjeno posebej za to, da bi lahko ljudje nepretrgoma govorili o tem, kaj je svoboda in kaj usoda. Igralec stopi na oder, in to je suverenost odločitve. A takoj ko se vprašamo: »Zakaj to počne? Od kod prihaja? Kam gre?«, se pojavi nekakšna oblika determinacije in moramo se odzvati nanjo. V tem smislu *Naš razred* postavlja vprašanja o svobodi in usodi, na katera mora odgovoriti vsak član občinstva, ki se na nek način identificira z vsakim likom. Vsak mora začutiti, kaj bi sam storil ali storila, če bi bil/a v

tem položaju. Ne nameravam jim pomagati. Nasprotno, naredil bom vse, kar je v moji moči, da bo odgovor kar najbolj težak in zapleten.

Ko sem bral vašo igro, se mi je na misel prikradel junak romana Jonathana Littla *Sojenice*, ki pravi: »Jaz sem kriv, ti pa ne, sijajno. Ampak moraš si biti sposoben priznati, da bi ti na mojem mestu naredil isto.«

V nasprotju z Littlom ne verjamem v prijaznost furij. In če mislim na zavest, ki naj bi jo predstavljale, potem se takoj postavi vprašanje: Čigavo zavest? Kristjanovo? Zavest ortodoksnega juda? Marksistovo? Agnostikovo? Ateistovo? Konec koncev je z zavestjo enako, kakor s stališči — odvisno od tega, kje stojiš, in od tega, kakšen pakt hočeš skleniti z bogom ali družbo. Kaj je čista vest? Koliko je morilcev v 20. stoletju, katerih vest je čista? Kakšno vest sta imela Stoop ali Blokhin? Koliko krvi je bilo prelite v imenu čiste vesti? Ne verjamem v čisto vest. Verjamem v bolečino, trpljenje, bolečo gradnjo samozavedanja; v dramo, arhitekturo, medicino. Ne v ideologije, ki nam hočejo dati orožje, da ponižujemo in izključujemo druge.

Kje se začne zgodba, ki jo poznamo kot *Jedwabne*?

Ne vem, kje se začne. Vem, kje se ne konča.

Tadeusz Słobodzianek je eden od najpomembnejših poljskih dramatikov. Plodovit in mednarodno priznan dramatik in režiser je tudi najpomembnejši poljski pedagog in mentor novih dramatikov. Je vodja in umetniški direktor Dramskega gledališča Gustaw Holoubek v Varšavi.

Njegova šola in laboratorij, Laboratorium Dramatu, ter njegove legendarne poletne delavnice v mestu Wigry so oblikovale celo generacijo sodobnih dramatikov. Njegova odločnost v prizadevanjih pri vzpostavitvi sistema za izobraževanje dramatikov prinaša temeljno reformo dramske pedagogike na Poljskem in je pomembna protiutež tamkajšnjemu pretežno režiserskemu gledališču.

Tadeusz Słobodzianek se je rodil leta 1955 v Sibiriji. Njegova starša sta bila izgnana poljska politična zapornika in veterana podtalne Domače armade, oba sta čudežno preživela deset let v sovjetskem gulagu, preden so ju izpustili v majhno sibirsko mesto Jenisejsk. Leto po Tadeuszovem rojstvu se je družina smela vrniti na Poljsko, kjer so se naselili v Białystoku.

»Mojo mater in očeta so leta 1944 izgnali v Sibirijo, oba sta bila pripadnika Domače armade. Moja mati je pred vojno študirala filozofijo v Vilni in je v Białystoku izdajala ilegalni časopis Domače armade. Aretirali so jo 1. novembra, mojega očeta pa so pozneje aretirali v Lvovu, tudi zato, ker je bil pripadnik Domače armade. Bil je profesionalni vojak, ki je služil tudi v tujski legiji.

Pred drugo svetovno vojno je bil Białystok bogato multietnično mesto z veliko judovsko manjšino. Bil je tudi dom velikih skupnosti ortodoksnih Ukrajincev, Belorusov in muslimanskih Tatarov. Četudi se je veliko te raznolikosti izgubilo med vojno, ko so bili v holokavstu pobiti skoraj vsi judovski prebivalci, je mesto še vedno ohranilo precej svojega nekdanjega značaja.

Pred vojno je Białystok ležal bolj v središču Poljske in ni bil obmejno mesto, kar je zdaj. Mesto je nastalo kot judovski 'štetl' in je pozneje postalo središče tekstilne industrije, podobno, kakor se je razvil Lodž. Imel je trgovsko pristanišče, ki je po reki povezovalo mesto z Rusijo, in v njem je bilo veliko Nemcev, Rusov, pravoslavcev, protestantov in katolikov ter največja manjšina Tatarov na Poljskem. Ta multikulturna klima in duh sta bila tako močna, da sta preživela vojno in vse prisilne emigracije.«

Ta raznolika kombinacija ver, posebej pravoslavnih ritualov, je nanj naredila trajen vtis in globoko vplivala na njegovo poznejše pisanje.

»Sam sem bil iz versko mešane družine, moja mati je bila pravoslavna, kakor tudi vse članice njene družine, moj oče in vsi moški v moji družini pa so bili katoliki, tako da sem odrasel v močno dvoverskem ozračju. Praznovali smo po dvojce velikih praznikov, dva božiča, dve veliki noči, dve novi leti. Četudi je bila moja mati pravoslavna, je hodila h katoliški maši, oče pa je bil antiklerikalec in ni hodil

v nobeno cerkev. S tetami sem bil na mnogo pravoslavnih pogrebi. Ceremonije so starodavne, s koreninami v bizantinski preteklosti. So najbolj metafizični, primitivni in atavistični rituali, kar sem jih kdaj izkusil. Trajajo dolge ure s prelepim petjem in prižiganjem kadila. Pesmi so zelo dolge in prinašajo neke vrste dialog med umrlim in bogom. Telo leži v odprti krsti, v kateri žalujoči puščajo pisma, ki so jih napisali pokojniku. Ti pogrebi so bili zame zelo pomembna izkušnja – skozi me sem globoko izkusil smrt.»

V Białystoku je obiskoval lokalni licej in je imel redko srečo, da je lahko potoval zunaj Poljske. Njegova teta se je poročila s francoskim učiteljem, živela je na jugu Francije in je pogosto povabila Tadeusza in njegovega brata, da sta jo med počitnicami obiskala.

»Od leta 1965 naprej sem redno prihajal v Francijo. Moj stric je živel na jugu, v trikotniku Picassa in Dalija. Imela sta denar, otrok pa ne, zato jima je bilo vseč, če smo prihajali na obisk. Velikanski kulturni šok je bil, če si prišel iz Białystoka, ampak dal mi je veliko širše razumevanje sveta, in bil sem prvi fant v Białystoku, ki je imel kavbojke.«

V gimnaziji, v zgodnjih sedemdesetih, se je navdušil nad gledališčem in je pogosto potoval v Varšavo, kjer je gledal pomembne predstave v Dramskem gledališču in kjer je tudi sodeloval na delavnicah Ludwika Flaszena, pomembnega sodelavca Grotowskega. V tretjem letniku gimnazije je šel v Wrocław na premiero *Apokalypsis cum Figuris* Grotowskega. Ko je v zadnjem letniku gimnazije zmagal v tekmovanju iz poljščine, se je vpisal na Jagelonsko univerzo v Krakovu, kjer je v prvi generaciji novoustanovljenega oddelka študiral teatrologijo.

»Krakov je bil v tistem času najpomembnejše gledališko središče na Poljskem, s Swinarskim, Jarockim, Grzegorzewskim in Wajdo, ki so vsi delali tam. Čas, ki sem ga preživel tam, je bil najpomembnejša intelektualna pustolovščina mojega življenja. Leta 1975 sem videl premiero

Mrtvega razreda Tadeusza Kantorja – a najpomembnejša izkušnja med vsemi je bilo sodelovanje na vajah za produkcijo *Hamleta* Swinarskega. Žal do premiere ni nikoli prišlo, saj je umrl v letalski nesreči. Verjamem, da je bil najpomembnejši režiser v zgodovini poljskega dramskega gledališča.«

Na univerzi je za študentski časopis začel pisati gledališke kritike pod psevdonimom Jan Konieczkowski, torej Jan Konec Poljske. Njegove ocene so pritegnile pozornost revije *Polityka*, ene najpomembnejših revij na Poljskem, in povabili so ga, naj dela tam. A odšel je po dveh letih, leta 1981, razočaran glede pisanja kritik in vznemirjen zaradi kompromitirane realnosti dela v komunističnem sistemu, ki je leta 1981 razglasil izredne razmere. Ko je odšel, je napisal svojo prvo dramo, otroško igro *Zgodba o beraču in oslu/ Historia o żebraku i osiołku*.

Nato je začel delati kot režiser, dramaturg, dramatik in literarni menedžer v regionalnih gledališčih po vsej Poljski, vključno s postajami v Kaliszu, Poznaniu, Lodžu, Białystoku in Gdansk. To nemirno popotovanje skozi poljsko gledališče je trajalo skoraj 10 let, preden se je končno zaključilo tam, kjer se je začelo, v Białystoku.

»Po tem dolgem romanju skozi poljsko gledališče sem se končno odločil, da se bom ustalil v Białystoku. Moja žena je imela tam družino in začel sem delati v lutkovnem gledališču, ki je bilo v nekem obdobju eno od najboljših gledališč v državi. Tam sem začel pisati resne igre.

Ena od najpomembnejših iger tistega časa je bila *Car Nikolaj/Car Mikołaj*, ki je bila objavljena v reviji *Dialog* maja 1987 in je doživela premiero decembra 1988 v Dramskem gledališču v Varšavi, režiral pa jo je Maciej Prus. *Car Nikolaj* temelji na resnični zgodbi dveh Poljakov, ki sta se v Białystoku pojavila v tridesetih in sta oba trdila, da sta car Nikolaj, ruski car, ki so ga umorili boljševiki. Oba moška sta se pojavila v istem trenutku, ko se je verski guru in mistik po imenu Ilja Klimowicz v isti regiji razglasil za preroka.«

Benjamin Krnetić, Blaž Setnikar (fotografija z vaje)

Leta 1989 je napisal tekst *Drżavljan Pekosiewicz/Obywatel Pekosiewicz*, ki je bil objavljen v reviji Dialog maja 1989 in premierno uprizorjen 28. maja 1989 v Gledališču Stefan Jaracz v Lodžu, režiral pa ga je Mikołaj Grabowski. Igra raziskuje protijudovske dejavnosti leta 1968, ki so jih vodile komunistične oblasti in so pripeljale do množične izselitve večine preostalih Judov s Poljske. Igra se dogaja aprila 1968 v majhnem mestu Zamość in sledi državljanu Pekosiewiczu, zagrenjenemu zapitemu delavcu, ki ga, po aretaciji, ker je metal steklenice v kip, zmanipulirajo in prisilijo, da za svoja dejanja okrivi Jude.

Leta 1991 je zapustil Białystok, da bi se zaposlil kot literarni menedžer v gledališču Miniatura v Gdansku. Tam je napisal igro *Kotaleči se grah/Turlajgroszek*, tematično moraliteto ob spremljavi zborovske glasbe, ki sledi potovanju dečka skozi dobro in slabo. Režiral jo je Piotr Tomasuk in dosegla je velik uspeh, gostovala po vsej Poljski in zaznamovala začetek njegovih najpomembnejših umetniških sodelovanj. Po tem projektu sta se umetnika povezala in ustanovila gledališče Wierszalin v vasi Supraśl, nekoliko stran od Białystoka.

Prav tako leta 1991 je napisal in režiral igro *Prerok Ilja/Prorok Ilja*, ki je bila objavljena v Dialogu novembra 1991 in je doživela premiero v Poljskem televizijskem gledali-

Dramatiki bi morali razumeti gledališče kot prostor, morali bi razumeti igralce in delo dramaturga in kaj so režiserjeve odgovornosti. Verjamem, da je to sistem gledališča, kakršnega so prakticirali Evripid, Shakespeare in Lope de Vega.

šču. Gre za igro o Ilju Klimowiczu, mistiku in preroku iz obdobja med obema vojnama, ki se je pojavil tudi v njegovi zgodnejši igri *Car Nikolaj*. To je igra o verskem fanatizmu in ekstremistični ideologiji in o tem, kako taka gibanja neizogibno pripeljejo do nasilja. V igri guru napove konec sveta, in ko ta ne pride, njegovi sledilci sami povzročijo svojo apokalipso. O delu je avtor dejal: »Ta zgodba me je zanimala, ker kaže – kakor kristalna krogla – vse naše sanje o utopijah, krščanski, socialistični in nacionalistični.« Igro so uprizorili tudi na Češkem, Madžarskem in v Nemčiji.

Drugo pomembno delo iz tega časa je *Merlin, skrivna zgodovina/Merlin - inna historia*, objavljeno v Dialogu marca 1993, ki ga je v gledališču Wierszalin režiral Piotr Tomasuk. Delo je alternativna verzija mita o kralju Arturnu, odsev poljske zgodovine, ki raziskuje mit idealnega sveta; pri uprizoritvi so ga podprli silovit gib, koreografija in zborovsko petje, ki odmeva v kulturi in glasbi obmejnega področja. Za mnoge je to eno od najpomembnejših del svojega časa.

Drugi pomembni igri sta: *Kovač Malambo/Kowal Malambo*, metafizično besedilo, navdahnjeno pri mitu Fausta in postavljeno v Argentino, objavljeno v Dialogu julija 1993, premierno uprizorjeno v Dramskem gledališču v Koszalinu, in *Steničin sen ali tovariš Kristus/Sen pluskwy, czyli towarzysz Chrystus*, delo, ki se začne, kjer se je končala zgodba Stenice Majakovskega, v času po padcu komunizma. Objavljeno je bilo v Krasnogrudi decembra 2000 in uprizorjeno v gledališču Teatr Nowy v Lodžu, režiral pa ga je Kazimierz Dejmek.

Po nekaj intenzivnih in plodnih letih s Piotrom Tomasukom v gledališču Wierszalin se je Tadeusz Słobodzianek preselil v Varšavo, kjer je začel s pomembnim novim poglavjem v svojem delu kot učitelj in mentor dramatikom. Kot dramatik je začel delati v gledališču Teatr Nowy v Lodžu in leta 2000 v Collegium Civitas v Varšavi, kjer je

učil dramaturgijo. Med poučevanjem je spoznal, da na Poljskem ni formalne metode za poučevanje pisanja dramatike, zato jo je vzpostavil sam. Po skrbnem študiju metod iz drugih držav, posebej iz Velike Britanije, je ustanovil Laboratorium Dramatu (Dramski laboratorij) v Varšavi, najprej v Narodnem gledališču, nato pa kot neodvisno gledališče in šolo.

»Najprej sem ustanovil Laboratorium Dramatu, nato pa Teatr Laboratorium Dramatu, da sem imel prostor za besedila, ki smo jih razvili v laboratoriju. Pozneje, leta 2008, sem ustanovil Szkola Dramatu (dramsko šolo) za poučevanje novih dramatikov.«

Vsako poletje je tudi povabil izbrano skupino dramatikov, režiserjev in igralcev skupaj s pomembnimi zgodovinarji, sociologi, filozofi in drugimi strokovnjaki, da so preživeli intenziven teden v vasici Wigry v prelepi jezerski pokrajini Mazuriji in skupaj ustvarjali. Program je trajal sedem let, vsako leto pa se je osredotočil na določeno temo, na primer sodobno dramo, Shakespeara, poljsko-judovske odnose, poljske kralje in katoliško cerkev.

»Moja metoda temelji na ideji, da se mora dramatik vrniti v gledališče. Dramatik se mora soočiti z režiserjem in igralci in mora ostati v procesu vse do premiere. Cilj je, da se dramatik nauči, kako skrajšati svoje besedilo. Komad je pripravljen po premieri, ne pred njo. Dramatiki bi morali razumeti gledališče kot prostor, morali bi razumeti igralce in delo dramaturga in kaj so režiserjeve odgovornosti. Verjamem, da je to sistem gledališča, kakršnega so prakticirali Evripid, Shakespeare in Lope de Vega. Shakespeare svojih mojstrov in ni napisal doma, njegov genij je izšel iz soočenj in procesa dela z igralci. Verjamem, da so vsa velika dela, ki so preživela do naših dni, izšla iz tega razumevanja, ne kot dela, ki jih je treba brati, ampak kot besedila za uprizorjanje.«

Kar se začne kot sentimentalna lojalnost sošolcev, se razkroji v tako globoko moralno močvirje, da imajo celo plemenita dejanja pritlehne motive in dejansko tisto, kar je ljudem skupno, niso vezi naklonjenosti, ampak imperativi preživetja in zloba pohlepa.

Za časa svojega obstoja je Laboratorium razvil prek štirideset iger, ki so bile premierno uprizorjene v gledališčih po vsej Poljski, in je pomagal začeti kariere številnih sodobnih dramatikov. Szkola Dramatu, ki je sledila, je bila prva in edina zasebna šola za dramatike v državi in je povezala številne vodilne poljske gledališke umetnike in intelektualce ter učitelje.

Med tem je pisal drame in vabil dramatike, naj uprizarjajo na malem odru Narodnega gledališča; uprizorili so skoraj osem dram na leto in zaobšli veliki oder kot enega najpomembnejših gledališč v Varšavi. Ta uspeh ga je pripeljal do tega, da je svojo bazo preselil v Teatr na Woli v varšavski četrti Vola, v gledališče, ki je preživljalo težke čase.

Prav tu, v Teatru na Woli, je premierno uprizoril svojo najslavnejšo igro *Naš razred*, ki so jo navdihnili dogodki v mestu Jedwabne na začetku druge svetovne vojne, ko so poljski vaščani umorili okoli 300 svojih judovskih sosedov. Igra spremlja skupino poljskih in judovskih otrok, ki so skupaj odraščali, končali pa kot žrtve in storilci poboja.

Kritik Myron Meisel je za The Hollywood Reporter zapisal: »Kar se začne kot sentimentalna lojalnost sošolcev, se razkroji v tako globoko moralno močvirje, da imajo celo

✎ Vesna Jevnikar, Benjamin Krnetić,
Aljoša Ternovšek (fotografija z vaje)

plemenita dejanja pritlehne motive in dejansko tisto, kar je ljudem skupno, niso vezi naklonjenosti, ampak imperativi preživetja in zloba pohlepa. Če je treba vsako leto ob pashi povedati zgodbo o eksodusu, je le malo razloga, da ne bi tiste o šoli povedali vsaj tako pogosto, in to, da jo raziskuje poljski avtor, ima kot oddolžitev posebno vrednost.«

Náš *razred* je bil od takrat preveden v več jezikov in uprizorjen v številnih državah, vključno z Izraelom, Združenimi državami, Italijo, Kanado, Švedsko in Veliko Britanijo in je prejel prestižno poljsko nagrado nike.

Po uspehu *Nášega razreda* in njegovem delu v gledališču Teatr na Woli so ga povabili, da je postal vodja Dramskega gledališča, največjega poljskega repertoarnega gledališča, ki domuje v velikanski Palači kulture v središču Varšave. Kot umetniški vodja je razvil nov repertoar, zavezan sodobni drami, a izrazil »občutek krivde« zaradi odhoda iz Laboratoriuma. »Zato se nameravam jeseni vrniti na delo v dramsko šolo in laboratorij. Ustvarili bomo mednarodno šolo, ki bo temeljila na sistemu gledališča Royal Court z mojstrskimi razredi za pisanje, igro in dizajn za dramatike. Temeljila bo na treh ciljih: nova besedila, novi prevodi in nove adaptacije literature.«

Leta 2012 je Słobodzianek napisal *Smrt preroka in druge zgodbe o koncu sveta*, ki so izšle pri založbi Czarne. Zgodbe so izjemen preplet spontanosti in bistrosti, temeljijo pa na misterijih iz Wierszalina. Pozneje je napisal *Mladega Stalina/Młody Stalin*, ki ga je aprila 2013 v Dramskem gledališču v Varšavi uprizoril Ondrej Spišák. Druge pomembne Słobodzianekove drame so *Jakobova zgodba/Historia Jakuba* in *Medved Vojteh/Niedźwiedź Wojtek*. Slednja je bila premierno uprizorjena v Dramskem gledališču v Varšavi maja 2016, znova v režiji Ondreja Spišáka.

Nagrade:

→ 1983 – nagrada ministra za kulturo in umetnost za najboljšo uprizoritev poljske drame – za režijo dram *Osmęde-usze* in *Kabaret Kici-Koci* avtorjev Mirona Białoszewskega in Ludwika Heringa Gledališča Stefan Jaracz v Lodžu, podeljena na 18. festivalu malih gledaliških form v Szczecinu;

→ 1985 – 3. mesto na tekmovanju moderne drame v Vroclavu za *Carja Nikolaja/Car Mikołaj*;

→ 1986 – 2. mesto za dramo *Državljan Pekosiewicz/Obywatel Pekosiewicz* na tekmovanju moderne drame v Varšavi; posebno priznanje za dramo *Car Nikolaj/Car Mikołaj* na tekmovanju dramskih besedil;

→ 1988 – nagrada književnega sklada v kategoriji drame za dramo *Car Nikolaj/Car Mikołaj*; nagrada maršala vojvodine Białystok za dosežke v dramatiki, posebej za igri *Car Nikolaj/Car Mikołaj* in *Državljan Pekosiewicz/Obywatel Pekosiewicz*;

→ 1989 – nagrada za najboljšo dramo na 27. festivalu sodobne drame v Vroclavu za dramo *Državljan Pekosiewicz/Obywatel Pekosiewicz* Gledališča Stefan Jaracz v Lodžu;

→ 1991 – 1. mesto za najboljšo dramo za *Kotaleči se grah/Turlajgroszek* (skupaj s Piotrom Tomaszukom) na 29. festivalu sodobne poljske drame; nagrada maršala vojvodine Gdansk za *Kotaleči se grah/Turlajgroszek* gledališča Miniatura v Gdansku; glavna nagrada za *Kotaleči se grah/Turlajgroszek* gledališča Wierszalin na 15. festivalu lutkovnega gledališča v mestu Opole;

→ 1992 – grand prix za igro *Prerok Ilja/Prorok Ilja* na Tekmovanju sodobne drame v Vroclavu; nagrada Jan Dorman združenja ASITEJ za *Kotaleči se grah/Turlajgroszek* gledališča Wierszalin;

→ 1994 – nagrada potni list časnika Politika 1993 za gledališko dejavnost in delovanje v Društvu Wierszalin; književna nagrada fundacije Kościelski za življenjsko delo; posebna nagrada Televizijskega gledališča za režijo igre *Prerok Ilja/Prorok Ilja*;

→ 1995 – nagrada fringe firste za igro *Merlin – skrivna zgodovina/Merlin* - inna historia gledališča Wierszalin na mednarodnem festivalu v Edinburgu; nagrada nemških kritikov Friedrich Luft za dramo *Prerok Ilja/Prorok Ilja* berlinskega gledališča Teatr Kreatur;

→ 1997 – posebno priznanje na tekmovanju za dramo za odraslo občinstvo Ministrstva za kulturo in nacionalno dediščino za *Steničin sen/Sen pluskwys*;

→ 1998 – nagrada za najboljšo dramo za *Obywatel Pekoś / Državljan Pekoś* na tekmovanju uprizoritev sodobnih poljskih dram;

→ 2000 – nagrada občinstva in nagrada novinarjev 18. gledališkega srečanja v Gorzówu; glavna nagrada na 6. tekmovanju Ministrstva za kulturo in nacionalno dediščino za najboljšo uprizoritev sodobne poljske drame za *Preroka Ilja/Prorok Ilja* gledališča Teatr Nowy v Lodžu;

→ 2002 – nagrada srebrni čoln (Srebrna Łódka) za *Steničin sen/Sen pluskwys* gledališča Teatr Nowy v Lodžu za najboljšo predstavo sezone 2001/2002; nagrada zlata maska za *Steničin sen/Sen pluskwys* gledališča Teatr Nowy v Lodžu za najboljšo predstavo sezone 2001/2002; glavna nagrada na 8. tekmovanju Ministrstva za kulturo in nacionalno dediščino za najboljšo uprizoritev sodobne poljske drame za *Steničin sen/Sen pluskwys* gledališča Teatr Nowy v Lodžu; medalja Stanisław Bieniasz za *Steničin sen/Sen pluskwys* gledališča Teatr Nowy v Lodžu na 2. festivalu sodobne drame »Rzeczywistość przedstawiona« v mestu Zabrze;

→ 2007 – posebno priznanje na 9. tekmovanju PRO PUBLICO BONO za najboljšo dejavnost med državljani v kategoriji izobraževanja za ustanovitev in vodenje dramskega laboratorija Laboratorium Dramatu;

→ 2010 – literarna nagrada nike za dramo *Naš razred/Nasza klasa*;

→ 2011 – medalja varšavske vstaje, ki jo podeljuje Zveza judovskih veteranov in žrtev druge svetovne vojne.

Prevedla: Barbara Skubic

Vir: <http://culture.pl/en/work/our-class-tadeusz-slobodzianek>

↗ Peter Musevski, Vesna Jevnikar, Blaž Setnikar, Aljoša Ternovšek,
Benjamin Krnetič, Branko Rožman (fotografija z vaje)

Zgodovinsko ozadje drame *Naš razred*

Navdih in eden izmed virov drame *Naš razred* je bila za poljskega dramatika **Tadeusza Słobodzianeka** knjiga poljsko-ameriškega zgodovinarja **Jana Tomasza Grossa** z naslovom *Sosedje, uničenje judovske skupnosti v Jedwabnem* (*Neighbours, The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland*), ki je izšla leta 2001 in sprožila na Poljskem velike polemike. V njej je J. T. Gross razkril eno najbolj bolečih in zamolčanih tem poljske zgodovine – množični pogrom nad Judi v severovzhodnem delu Poljske (v okrožju **Białystok**), ki so ga na začetku nemške okupacije leta 1941 izvršili Poljaki sami, in ne Nemci, kot je bilo skoraj šestdeset let uradno predstavljano. Knjigi, ki je seveda sprožila na poljskem medijski »cunami«, saj je govorila o zločinih, ki so bili 60 let zamolčani, sta leta 2004 sledili še knjigi poljske novinarke **Anne Bikont** *Zločin in tišina* (*Crime and silence*) in *Mi iz Jedwabnega* (*We from Jedwabne*), ki prav tako popisujeta vso težo tega zamolčanega zločina kot tudi napor, kako ga prikriti.

Že dvanajst let pred tem (leta 1988) je poljska režiserka **Agnieszka Arnold** s svojo filmsko ekipo odšla v mesto Jedwabne in tam posnela dokumentarca o pogromu nad Judi, ki sta temeljila na intervjujih z lokalnim prebivalstvom, med njimi celo z nekaterimi, ki so sodelovali v pogromu: dokumentarec z naslovom *Kje je moj starejši brat Kaj?* (*Where Is my older brother Cain?*), 1999, in dokumentarec *Sosedje* (*Neighbours*), 2001, po katerem je zgodovinar Gross naslovil svojo knjigo in vanjo vključil tudi pričevanja.

Vendar je prav knjiga Jana T. Grossa najbolj odmevno prekinila šestdesetletni molk in sprožila v javnosti številne kontroverzne reakcije o dolgo prikrivanem poljskem antisemitizmu in zgodovini poljsko-judovskih odnosov →

v obdobju dveh diktatur: sovjetske in nacistične. Gross je namreč v njej razkril, da so v začetku nemške okupacije (še pred ustanovitvijo taborišč smrti) v okrožju **Białystok** – v mestih **Radziłów** in **Jedwabne** ter v nekaterih okoliških vaseh – Poljaki sami na grozovit način pobili in zažgali svoje judovske someščane in sovaščane, s katerimi so do takrat živeli v navideznem sožitju.

V času pogroma so v kraju, ki je štel 3.000 prebivalcev, poljski someščani na neizmerno brutalen način pobili po enih virih 300, po drugih 1.600 Judov medtem ko je v javnosti obveljalo uradno mnenje, da sta pokol izvršila gestapo in žandarmerija; to je pisalo tudi na kamnitem spomeniku, ki so ga domačini po vojni postavili v bližini hleva (ki je bil last tamkajšnjega kmeta **Bronisława Śleszyńkega**), v katerem so leta 1941 Poljaki zažgali Jude.

Gross je v svoji knjigi razkril vzroke in posledice tega dolgo prikrivanega masakra v mestecu Jedwabne nad judovskim prebivalstvom, ki se je zgodil 10. julija 1941 v sodelovanju z lokalnimi oblastmi. Avtor še posebej izpostavlja tedanjega župana **Mariana Karolaka**, ki so mu gestapovci naročili, naj zbere vse Jude na ulicah. Iz različnih pričevanj in virov je postalo jasno, da poboja niso izvršile nemške ubijalske enote ali natančneje **Einsatzgruppen B** (ki so bile zadolžene za »končno rešitev judovskega vprašanja« na območju vzhodne Poljske in baltskih dežel), ampak sta se pboj in požig Judov v Jedwabnu zgodila v tesnem sodelovanju mestnega sveta z nemškimi okupatorji; nad Judi so se znesli njihovi poljski someščani s konkretnimi imeni in priimki.

Kot je mogoče razbrati iz različnih virov in dokumentarcev, je pokol nastal zaradi dolgo zatajevanega sovraštva in zavisti Poljakov v odnosu do Judov, ki sta dosegla vrhunec v obdobju izmenjave dveh totalitarnih sistemov, ki sta na tem ozemlju med letoma 1939 in 1941 izmenično prevzela oblast in nad ljudmi izvajala teror – vrhunec stalinizma in nacizma. Vsak od njiju je, ugotavlja Gross, namreč

na skrajno brutalen način nahujskal ljudi drugega proti drugemu: »meščane proti vaščanom, delavce proti kmetom, srednje kmete proti majhnim kmetom, otroke proti staršem, mlade proti starim in ene etnične skupine proti drugim etničnim skupinam«. Obenem pa v svoji knjigi odpira tudi vprašanje, zakaj je toliko časa prikrito sovrašтво naenkrat s tolikšno močjo planilo na dan, in ugotavlja, da je bil princip obeh izmenjujočih se totalitarnih sistemov tak, da je podžigal ideološko in versko nestrpnost in seveda zahteval absolutno pripadnost in lojalnost; logični posledici pa sta bila oportunizem in kolaboracija zdaj z enim, zdaj z drugim sistemom. In da bi bila situacija še hujša, je po koncu druge svetovne vojne Jedwabne znova zapadel pod stalinistični totalitarizem. In prav izmenjava obeh totalitarnih režimov je povzročila s svojo dehumanizacijo in hujskanjem ljudi izbruh antisemitizma na Poljskem, ki je, po avtorjevih ugotovitvah in ugotovitvah Agnieszke Arnold in Anne Bikont, žal še zmeraj močno navzoč med ljudmi.

Razkritje masakra v mestu Jedwabne z Grossovo knjigo *Neighbours (Sosedje)* in s knjigo Anne Bikont *Crime and silence (Zločin in tišina)* je na Poljskem sprožilo kontroverzne odzive na dolgo zamolčano zgodovino poljsko-judovskih odnosov. *Sosedje* so (posledično pa seveda tudi knjigi Anne Bikont in drama Tadeusza Słobodzianeka) sprožili v poljskih medijih srdite razprave. Gross je v svoji knjigi (kot ugotavlja Anna Bikont) »dregnil« v zamolčano temo in z njo sprožil plaz odobravanj, pa tudi obtožb, češ da potvarja zgodovino in kaže Poljake v negativni luči kot morilce Judov. Zato so nekateri knjigo nemudoma interpretirali »kot potvarjanje zgodovine in blatenje poljskega naroda ter kot del judovskega prizadevanja za priznanje odškodnine«. Obenem je šlo tudi za zanikanje odgovornosti, vključno s trditvami, »da so pobjo izvedli nemška SS in žandarji, kajti če bi šlo samo za Poljake, bi se Judje gotovo uprli«. Drugi argument, ki so se ga oprijeli kritiki Grossove knjige *Sosedje*, je bil tudi ta,

»da so bile žrtve ubite zato, ker so sodelovale s sovjetskimi okupatorji«. Dejstvo, da so bili med žrtvami v pogromu nad Judi tudi otroci, je bilo pri tem seveda prezrto!

Nekateri zgodovinarji in novinarji ter politiki so avtorju tudi očitali, da je prejudiciral samo eno stran sporne poljske zgodovine, in to označili kot »del mednarodne kampanje, ki želi škodovati Poljski in pripravlja 'teren' za vračanje judovske lastnine«. Druga stran je njegovo knjigo označila kot bistven prispevek k »odpuščanju za dejanja, ki so jih storili naši rojaki«. Pijotr Gontraczyk z **Inštituta za nacionalni spomin** je cinično komentiral, da so protislovna pričevanja (na katerih temelji Grossova knjiga) »posledica mučenja poljskih prič v preiskovalnih zaporih, ki jih je izvedel varnostni urad (UB) leta 1949«. Podobno stališče je zagovarjal tudi profesor Tomasz Strzembosz, ki je Grossu očital, da je izpustil ducat pričevanj različnih oseb, ki so spregovorile o vlogi Nemcev kot povzročiteljev masakra, medtem ko je on navedel samo pričevanja, ki so omenjala udeležbo Poljakov. Na omenjene poskuse diskreditacije knjig se je odzval tudi oče Stanisław Musiał (vodilna osebnost pri zagovarjanju katoliško-judovskega dialoga in sprave) in zapisal, da je Grossova knjiga razblinila mit, da so bili Poljaki samo žrtve. Podobno je izid knjige komentirala tudi **Agnieszka Magdziak-Miszewska** (nekdanja namestnica urednika katoliške revije *Znak* in poljskega generalnega konzula), ki ugotavlja, da so *Sosedje* »knjiga, ki govori o soočenju z bolečo resnico o masakru v Jedwabnem kot najtežjem preizkusu, s katerim so se morali soočiti Poljaki v zadnjem desetletju«.

Po Grossovi knjigi in izjavi **Inštituta za nacionalni spomin**, »da ni mogoče identificirati nobenega živega storilca«, se je podala poljska novinarka **Anna Bikont** na prizorišče zločina. V svoji dve knjigi (*Zločin in tišina* in *Mi iz Jedwabnega*) je vključila številne intervjuje z moškimi in ženskami iz Jedwabnega, od katerih so nekateri sodelovali v pogromu, mnogi od njih pa so bili dovolj stari, da so se spominjali

↖ Peter Musevski, Blaž Setnikar, Vesna Jevnikar,
Aljoša Ternovšek (fotografija z vaje)

grozljivih podrobnosti pogroma. Iz njene raziskave in pogovorov še vedno veje antisemitizem, ki ga je v tridesetih letih 20. stoletja vzpostavila nacionalistična desnica in ki ga je do danes krepil del poljske Katoliške cerkve. Pesimizem, ki veje tako iz knjige J. T. Grossa kot tudi iz knjig *Anne Bikont*, blaži dejstvo, da so se v času najhujšega pogroma nad Judi našli tudi ljudje, ki so sledili svojemu moralno-etičnemu imperativu in pomagali Judom.

Med njimi je bila preprosta kmetica **Antonina Wyrzykowska**, ki je skupaj s svojim možem rešila sedem Judov in jih skrivala do konca vojne (po vojni pa emigrirala v Ameriko) ter je bila dramatiku *Našega razreda Tadeuszu Słobodzianeku* inspiracija za lik **Zoche**. Na osnovi preživelega **Szmula Wassersteina**, ki ga je rešila, je nastal v *Słobodzianekovi* drami lik **Menachema**, čeprav menda nima dosti skupnega s pravim Wassersteinom. Prav tako je kmet iz bližine Jedwabnega, **Stanislaw Ramotowski** (ki je skrnil svojo judovsko sošolko in se poročil z njo), postal »inspiracija« za lik **Władeka**, njegova žena **Marianna** (rojena Filkenstein) pa za **Rachelko** oz. **Marianno**. Eden izmed bratov **Laudansky** je v drami utelesil lik **Zygmunta**, ki je bil med sovjetsko okupacijo član ilegalne nacionalistične organizacije *Beli orel*, hkrati pa tudi ovaduh NKVD ter pobudnik pogroma ... pozneje, po vojni, pa znova kolaborant s sovjetsko oblastjo kot član Poljske delavske partije in potem še Poljske združene delavske partije. Rabin **Abram Baker**, ki je pred vojno emigriral v Ameriko, je v drami služil kot portret **Jacoba Pierkaza**, avtorja spremne besede v Grossovi knjigi in pričevalca v dokumentarcu *Agnieszke Arnold*, ki se je 10. julija 2001 udeležil žalne slovesnosti v spomin pogroma nad Judi v Jedwabnem.

Kaj se je pravzaprav dogajalo v mestu Jedwabne od leta 1939 do pogroma nad Judi 1941?

23. avgusta 1939 je bil v Moskvi podpisan *nemško-sovjetski dogovor o nenapadanju* med Hitlerjem in Stalinom,

znan tudi kot »*pakt Ribbentrop-Molotov*«. V tem paktu sta si Hitler in Stalin razdelila ozemlje, ki je ležalo med obema državama in je potekalo med rekami Narev, Visla in San. Prav ta pakt velja za začetek 2. svetovne vojne, saj je Hitlerju omogočil napad na Poljsko. Vzhodni del Poljske je po tem dogovoru pripadel Sovjetski zvezi in Rdeča armada ga je 17. septembra 1939 okupirala, nemške oborožene sile (*Wehrmacht*) pa so 1. septembra zavzele zahodnega. Okupacija se je zaključila 28. septembra s podpisom dokumenta o *nemško-sovjetskem prijateljstvu*. Mestece Jedwabne je tako prišlo pod sovjetsko oblast za 20 mesecev, od septembra 1939 do junija 1941. Judje so v Jedwabnem predstavljali skoraj več kot polovico prebivalstva. Medtem ko so Poljaki v tem obdobju organizirali odporiško gibanje, ki ga je sovjetska oblast zadušila, so imeli Judje – po mnenju Poljakov – pod sovjetsko oblastjo privilegiran položaj. O tem piše v svoji knjigi *Sosedje* (*Neighbours*) tudi J. T. Gross in navaja tudi izjavo priče:

»*Mesto Jedwabne je ležalo neposredno ob meji in domnevamo lahko, da so Sovjeti lokalno upravo zaupali izkušnim uradnikom, ki so jih pripeljali iz notranjosti Sovjetske zveze, in ne lokalnim prebivalcem. Kakor se morda spomnite iz mojih prejšnjih besed, so prebivalci poljskih ozemelj, ki so jih septembra 1939 zavzeli Sovjeti, pogosto označevali Jude kot tiste, ki imajo z okupatorjem privilegiran odnos. Še posebej so se poljske priče spominjale svojih prvih srečanj z Rdečo armado, ki so jih menda spremljali spontani izbruhi veselja in praznovanja s strani judovskega prebivalstva. Našel sem le eno izjavo s specifičnimi podatki o vrsti sprejema, ki ga je bila septembra 1939 od prebivalcev mesta Jedwabne deležna prihajajoča sovjetska vojska. Ko je Agnieszka Arnold za kamero intervjuvala hčer Bronisława Śleszyńskiego, v čigar skednju so bili julija 1941 sežgani Judje, se je ta dogodka spominjala takole:*

Videla sem, kako so vkorakali Sovjeti, veste. Šli so po Przyszczelski. Tam je bila pekarna in Jud in Judinja sta ven

postavila mizo, ki je bila pokrita z rdečim prtom, veste, rdeč prt je bil gor ... In dve poljski družini, ker so bili predvojni komunisti ... In te tri družine so sovjetske vojake sprejele s kruhom in soljo. To sem videla. Z ene na drugo stavbo je bil pritrjen velik transparent, 'Dobrodošli', z velikimi črkami, bile so bele, velike tiskane črke. In tako so jih skupaj z ženami pozdravili. Potem se je vojska razširila po trgu, kjer je zdaj park. Imela sem šestnajst let, bili pa so tudi otroci. Samo otroci, ker starejši niso prišli ven pogledat, bali so se, samo od daleč, ampak otroci pa morajo biti povsod. No, jaz nisem bila več majhen otrok, ampak smo šli tja.

Nehote je to zgovoren opis precej tipičnega prizora – ko so vkorakali Sovjeti, so ljudje prišli ven, večinoma radovedna mladina, Judje in Nejudje. Trdovratnost stereotipnega pripisovanja, da so Judje klečeplazili pred Sovjeti, je jasno razvidno iz še enega pogovora, ki ga je v Jedwabnem posnela Agnieszka Arnold, tokrat z ostarelim lokalnim lekarnarjem, ki je poskušal razložiti, kakšna je bila kolaboracija med Judi in sovjetsko upravo:

Veste, jaz, jaz ne poznam nobenih dokazov za to. Samo ponavljam tisto, kar je bilo, bi se reklo, javna skrivnost. To so ljudje govorili. Torej, nekdo je moral to narediti ... Ne morem pa vam zagotoviti na lastne ... Ne, nikogar nisem videl, ki bi to naredil. Osebn nisem vedel.

Z drugimi besedami, šlo je za stereotip, kliše, ki ga je bilo mogoče potrditi s čimer koli – s skupino judovskih otrok, ki so veselo korakali po ulici, ali z dejstvom, da je neki Jud delal na pošti (torej v uradni ustanovi) ali da je judovski mladenič arogantno govoril z mimoidočim na ulici ali z drugim kupcem v vrsti v trgovini. Seveda so bili med Judi »kolaboranti« ali agenti NKVD, a, kakor zelo dobro vemo, ne samo med Judi in ne samo v mestu Jedwabne, kakor bomo kmalu spoznali, sploh ne prvenstveno med Judi.

Jedwabne ima zgodovino, ki se razlikuje od večine krajev pod sovjetsko okupacijo. Že zgodaj je bila v kraju

ustanovljena protisovjetska podtalna organizacija in že junija 1940 ji je prišla na sled sovjetska tajna policija NKVD in jo uničila. Najprej so njen štab v bližnjem gozdu Kobielno v napadu premagale enote NKVD in je na obeh straneh padlo precej ljudi. Potem je bilo, ker so Sovjeti dobili vse dokumente organizacije, na celotnem območju aretiranih precej ljudi. Ugledni poljski zgodovinar Tomasz Strzembosz, poznavalec teme, trdi, da so ob tej priliki zaprli okoli 250 ljudi iz okolice mest Jedwabne, Radziłów in Wiszna. Še več članov organizacije je v strahu za lastno varnost pobegnilo z domov in se poskrilo v okoliških gozdovih in močvirjih. Seveda bi zgodovinar, ki preiskuje pot nasilja na tem območju, rad vedel, ali je mogoče med tema dvema izjemnima dogodkoma vzpostaviti kakršno koli povezavo: namreč med sovjetskim uničenjem poljske podtalne organizacije junija 1940 in poljskim množičnim pobojem Judov julija 1941.«

Ko je Hitler leta 1941 prelomil pakt o nenapadanju in napovedal vojno Sovjetski zvezi (operacija Barbarossa), se je spremenila tudi situacija v vzhodni Poljski. Večinsko poljsko prebivalstvo je leta 1941 nemško armado sprejelo z velikim olajšanjem in naklonjenostjo – za razliko od Judov, ki so se nacistov upravičeno bolj bali kot boljševikov. Jedwabne ni bil v tem primeru nikakršna izjema, saj se je vzporedno z napadom na Sovjetsko zvezo začel izvajati načrt *dokončne rešitve judovskega vprašanja*. (Die Endlösung der Judenfrage se pojavi že 12. marca pri Adolfu Eichmannu in 29. maja v ukazu rajhovske varnostne službe gestapovskim organom kot napotek za »prihajajočo končno rešitev judovskega vprašanja«, Heinrich Himmler pa je tako poimenoval »načrt« iztrebljenja Judov 31. julija 1941.) Takoj po napadu na Sovjetsko zvezo so na območju Poljske in Sovjetske zveze mobilne ubijalske enote uporabljale za poboj Judov preproste kombije, ki so jih preuredili tako, da so vanje

↖ Peter Musevski, Vesna Jevnikar, Darja Reichman, Miha Rodman,
Blaž Setnikar, Benjamin Krnetič (fotografija z vaje)

napeljali ogljikov monoksid. Večina masakrov, ki so jih izvedle mobilne ubijalske enote, je potekala po ustaljenem, vnaprej pripravljenem načrtu in s sodelovanjem lokalnega prebivalstva. Ko so območje napadli, so Jude, invalide in komunistične uradnike zbrali na trgu ali v sinagogi, potem pa jih odpeljali na mesto množičnega poboja (kjer so si žrtve morale same skopati grob ter se pred usmrčitvijo tudi sleči in odložiti zlatnino). Žrtve so streljali člani Einsatzgruppe, za vsako žrtev je bil namenjen samo en naboj. Po pokolu so grob zasuli (velikokrat tudi s smetmi), saj so tako poskušali prikriti masaker.

Toda to, kar se je zgodilo v mestecu Jedwabne, je preseglo vse dotlej znane grozovitosti. 10. julija 1941 je razjarjena množica poljskih katolikov brutalno umorila več kot polovico svojih judovskih sosedov. Dan prej ali na isti dan (pričevanja se namreč razlikujejo) je 11 gestapovcev prispele s taksiji in županu Marianu Karolaku naročilo, naj zbere vse Jude na ulicah. Najprej je skupina Poljakov s sekirami, palicami, kamenjem, gumami in noži ubila okoli 40 ljudi, potem pa je preostale Jude (ženske, otroke in starce) po celodnevem sadističnem izživljanju nagnala v skedenj tamkajšnjega kmeta in jih žive zažgala. Nemci se po navedbah prič pokola niso udeležili, ampak so bili zgolj navzoči opazovalci, ki so pokol fotografirali in snemali. Število žrtev se seveda razlikuje in giblje od 300 do 1.600 žrtev. Temu je (kot popisujeta J. T. Groos v *Sosedih* in Anna Bikont v *Zločinu in tišini*) sledilo plenjenje po domovih umorjenih Judov, ki so se mu pridružili še prebivalci sosednjih vasi.

Prvo znano poročilo o pokolu je iz leta 1945; *Szmul Wasersztajn* (eden izmed preživelih) je namreč 5. aprila tega leta pred judovsko zgodovinsko komisijo v Białystoku podal pričevanje, v katerem je opisal pogrom nad Judi 10. julija 1941. *Judovski zgodovinski inštitut na Poljskem* je zatem ministrstvu za pravosodje poslal gradivo, ki opisuje kriminalno dejavnost prebivalcev Jedwabnega, ki so zagrešili

pomor Judov, kot je bilo navedeno v pričevanju Wasersztajna, priče pogroma; podal je naslednjo izjavo:

»Pred izbruhom vojne je v mestu Jedwabne živel 1600 Judov, preživel pa jih je zgolj sedem, ki jih je rešila Poljakinja Wyrzykowska, ki je živel v bližini.

V ponedeljek, 23. junija 1941, zvečer so v mesto vstopili Nemci. In že 25. junija so lokalni banditi, pripadniki lokalnega poljskega prebivalstva, začeli protijudovski pogrom. Dva od teh banditov, Borowski (Borowiuk?) Wucek in njegov brat Mietek, sta skupaj z drugimi banditi hodila od enega judovskega domovanja do drugega in igrala harmoniko in flavto, da bi udušila krike judovskih žensk in otrok. Na svoje lastne oči sem videl, kako so ti morilci ubili Chajcio Wasersztajn, triinsedemdesetletnega Jakuba Kaca in Eliasza Krawieckega.

Jakuba Kaca so do smrti kamenjali z opekami. Krawieckega so zabodli, nato pa so mu iztaknili oči in odrezali jezik. Preden se je ločil od svoje duše, je strahovito trpel dvanaest ur.

Istega dne sem videl strašen prizor. Osemindvajsetletna Chaja Kubrzańska in šestindvajsetletna Basia Binsztajn sta pestovali novorojenčka, in ko sta videli, kaj se dogaja, sta stekli k ribniku, da bi se skupaj z otrokoma utopili in ne bi padli v roke banditov. Otroka sta potisnili v vodo in ju utopili z lastnimi rokami: nato je Baška Binsztajn skočila v vodo in šla v trenutku na dno, Chaja Kubrzańska pa je trpela še nekaj ur. Zbrani banditi so iz tega naredili pravo predstavo. Naročili so ji, naj v vodo leže z obrazom navzdol, da se bo hitreje utopila. Ko je končno videla, da so otroci že mrtvi, se je bolj silovito vrgla v vodo in tudi sama umrla.

Naslednji dan je posredoval lokalni župnik, rekoč, naj ustavijo pogrom, ker da bodo nemške oblasti že same poskrbele za stvari. To je delovalo in pogrom je bil ustavljen. Od takrat naprej lokalno prebivalstvo ni več prodajalo Judom, kar je njihov položaj še otežilo. Medtem so se razširile govorice, da bodo Nemci izdali ukaz, naj uničijo vse Jude.

Tak ukaz so Nemci izdali 10. julija 1941.

Četudi so ukaz izdali Nemci, so ga prevzeli in ga izvršili poljski huligani, uporabljali pa so najhujše metode. Po različnih mučenjih in ponižanjih so vse Jude zažgali v skednju. Med prvim pogromom in pokolom, ki mu je sledil, so se s svojo krutostjo odlikovali naslednji odpadniki: Szleziński, Karolak, Borowiuk (Borowski?) Mietek, Borowiuk (Borowski?) Wacław, Jermałowski, Ramutowski Bolek, Rogalski Bolek, Szesława Stanisław, Szelawa Franciszek, Kozłowski Geniek, Trzaska, Tarnoczek Jerzyk, Ludański Jurek, Laciecz Czesław.

Zjutraj 10. julija 1941 je v mesto prišlo osem gestapovcev in se srečalo s predstavniki mestnih oblasti. Ko je gestapo povprašal o načrtih z Judi, so enoglasno izjavili, da je treba vse Jude pobiti. Na nemški predlog, da bi pustili po eno judovsko družino vsakega poklica, je lokalni mizar Bronisław Szleziński, ki je bil navzoč, odgovoril: 'Dovolj imamo svojih obrtnikov, uničiti moramo vse Jude, nihče ne sme ostati živ.' Župan Karolak in vsi drugi so se strinjali z njegovimi besedami. Szleziński je v ta namen odstopil svoj skedenj, ki je stal v bližini. Po tem sestanku se je začelo klanje.

Lokalni huligani so se oborožili s sekirami, posebnimi palicami z žebli in drugimi pripomočki za mučenje in uničenje ter vse Jude segnali na ulice. Za prve žrtve svojega hudičevega nagona so izbrali petinsedemdeset najmlajših in najbolj zdravih Judov, ki so jim naročili, naj dvignejo velikanski Leninov spomenik, ki so ga v središču mesta postavili Rusi. Bil je nemogoče težak, a pod ploho strašanskih udarcev so Judje to morali storiti. Med nošenjem spomenika so morali tudi peti, dokler ga niso prinesli do določenega mesta. Tam so jim ukazali, naj izkopljejo jamo in spomenik vržejo vanjo. Nato so te Jude poklali in jih pometali v isto jamo.

Drugo grozodejstvo je prišlo, ko so morilci naročili vsakega Judu, naj izkoplje jamo in pokoplje vse prej umorjene; nato so pobili njih, pokopali pa so jih drugi. Nemogoče je predstaviti vse krutosti huliganov in v zgodovini težko najdemo trpljenje, ki je temu podobno.

Ostarelim Judom so zažgali brade, novorojence so ubili materam na prsih, ljudi so silili, naj pojejo in plešejo, medtem ko so jih pretepali do smrti. Potem so prešli na glavno dejanje – sežig. Celo mesto je bilo obdano s stražarji, tako da ni mogel nihče pobegniti; takrat so Judom ukazali, naj oblikujejo kolono z vrstami po štiri. Na čelo so postavili devetindevetdesetletnega rabina in socheta [op. p. košer mesarja]; dali so jim rdečo zastavo, jim ukazali, naj prepevajo, in jih nagnali v skedenj. Huligani so jih na poti zverinsko mlatili. Blizu vrat je stalo nekaj huliganov, igrali so inštrumente, da bi udušili krike prestrašenih žrtev. Nekateri so se poskušali braniti, vendar jim ni uspelo. Krvave in ranjene so segnali v skedenj. Nato so skedenj polili s kerozinom in ga zažgali, banditi pa so šli po judovskih domovih iskat preostale bolne in otroke. Bolnike, ki so jih našli, so sami odnesli v skedenj, majhne otroke pa so za noge zvezali po nekaj skupaj in jih nesli na hrbtih, nato pa so jih nataknil na vile in jih vrgli v tleče oglje.

Po požaru so iz še vedno ne popolnoma razpadlih teles s sekirami izbili zlate zobe in še drugače zlorabili trupla svetih mučnikov.«

Po Wasersztajnovem pričevanju so pretekla dolga štiri leta, preden je bil primer v *Poročilu o likvidaciji (Raport likwidacyjny)* pred Okrožnim sodiščem v Lomzu leta 1949, na katerem je bilo v sodnem procesu *Ramotowski* 22 obtoženih, prvič javno označen kot kaznivo dejanje. Med njimi so bili majhni kmetje, sezonski delavci in mali obrtniki (tesar, dva čevljarja, zidar, dva ključavničarja poštar idr.). Nekateri izmed njih so bili družinski očetje (eden izmed njih oče šestih in drugi oče štirih otrok). Najmlajši izmed njih je bil star 27 let, najstarejši 64 let. Skratka, najbolj običajni, povprečni ljudje. Kot poroča v svoji knjigi »Zločin in tišina« Anna Bikont, je bilo enajst meščanov in en žandar spoznanih za krive (eden je bil obsojen na dosmrtno ječo, drugi pa so dobili od 15 do 8 let zaporne kazni), ostali so bili oproščeni. Primer so kmalu zaključili z ugotovitvijo, da so omenjeni

✎ Borut Veselko (fotografija z vaje)

morali ravnati v skladu z nemškimi navodili in da so morali podpirati interese nemške države. Primer je sodišče obravnavalo zgolj rutinsko, saj ni bilo v nikogaršnjem interesu, da bi stalinistična Poljska izpostavljala pomor Judov, ki so ga nad njimi izvršili Poljaki. Povrhu vsega so nekateri obtoženi trdili, da je varnostni urad UB (Urząd Bezpieczeństwa) od njih izsilil priznanja z mučenjem in pretepanjem. Leta 1953 je potekal še en proces proti Jozefu Sobuti, ki pa je bil prav tako oproščen.

Zločin iz Jedwabnega so na Poljskem znova začeli preiskovati šele po objavi Grossove knjige *Sosedje*. Septembra 2000 je namreč poljski parlament ustanovil **Inštitut za nacionalni spomin** (IPN), ki je začel preiskovati pokol v Jedwabnem. Tri leta kasneje je napovedal zaprtje primera, češ da ni mogoče identificirati nobenega živega storilca. Njegova preučitev »zadeve« je (vključno s pregledom sodnega postopka iz leta 1949 v Lomzu) pripeljala do sklepa, »da so zločin povzročili Nemci, vendar so pri njem sodelovali tudi Poljaki in da je imelo prav to sodelovanje odločilno vlogo pri izvrševanju tega kaznivega načrta ... in da so bili kršitelji kot tudi izvršitelji 'sensu stricto' poljski prebivalci iz mesta Jedwabne in okolice«. Nazadnje, 10. julija 2004 (na 64. obletnico sežiga), je tiskovni predstavnik poljske tiskovne agencije izjavil, da ni bilo vloženih pritožb, ki bi izpodbijale sklepe preiskave, in primer je bil zaključen.

V tem kontekstu je tudi več kot utemeljena in žal ponovno zmeraj bolj aktualna misel, ki jo je zapisala **Hannah Arendt** v svoji knjigi *Izvori totalitarizma*: »Nič več si ne moremo dovoliti, da iz preteklosti vzamemo tisto, kar je dobro, in temu kratko rečemo dediščina, da zavrnemo slabo in ga imamo kratko malo za navlako, ki jo bo čas pokopal v pozabo. Podtalni tok zahodne zgodovine je naposled prišel na površje in si prilastil dostojanstvo naše tradicije. To je stvarnost, v kateri živimo, in zato so zaman vsi napor, da bi ubežali bridki sedanosti in se zatekli v nostalgijo še nedotaknjene preteklosti ali k misli,

da nam bo boljša prihodnost prinesla pozabo. /.../ Antisemitizem (ne le sovraštvo do Judov), imperializem (ne le osvajanje) in totalitarizem (ne le diktatura) so drug za drugim, eden bolj surov od drugega, pokazali, da človeško dostojanstvo potrebuje novo jamstvo ...«

Zbrala in uredila Marinka Poštrak

Vir: Jan T. Gross *Neighbours, The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland 1941* (Princeton University Press, 2003)

<https://www.nytimes.com/.../the-crime-and-the-silence-by-anna-bikont...>

https://www.youtube.com/watch?v=mfKlSe_miLs

Odlomke iz knjige Jana T. Grossa prevedla Barbara Skubic

Uprizoritvi na pot

Zgodba o pogromu v Jedwabnem, ki se je odvil 10. julija 1941, je zgodba o kaskadi človeškega sovraštva do soljudi, podžganega s pohlepniimi, ponorelimi politikami.

Mesto z okolico je imelo ob začetku 20. stoletja kar veliko judovsko skupnost, okrog 2000 ljudi, Jude pa so v mestecu v večjem številu tedaj bivali že vsaj dvesto let; skozi 19. stoletje je namreč tu cvetela obsežna tekstilna industrija, ki je privabljala ljudi. Med letoma 1919 in 1921, tik po 1. svetovni vojni, je med Poljsko in Sovjetsko zvezo potekala ozemeljska vojna, saj se slednja ni mogla sprijazniti z versajskimi mejami in je terjala vrnitev meja v okvire nekdanje cesarske Rusije. Ko je nacistična Nemčija Poljsko napadla v noči na 1. september 1939, se je tudi mestece Jedwabne znašlo pod nemško oblastjo, vendar je mesto in okolico skupaj z dobršnim delom vhodnih poljskih ozemelj zgodaj, že 17. septembra, zasedla Sovjetska zveza, potem ko je v veljavo stopil sovjetsko-nemški pakt (pakt Molotov-Ribbentrop). Sovjetska oblast je nemudoma začela obračunavati s poljskimi patrioti in jih deportirati v Sibirijo. A sovjetsko-nemški pakt je bil kratkega veka; že 22. junija 1941 se je začela nemška invazija na Sovjetsko zvezo, zloglasna operacija Barbarossa, ko je 23. junija 1941 tudi Jedwabne prišlo pod nemško nacistično oblast

Prevzem oblasti od Sovjetov je potekalo, med drugim, v znamenju nemškega pobijanja Judov, saj so se nemudoma formirale posebne enote SS, t. i. *Einsatzgruppen*, katerih naloga je bila zasedbeno območje očistiti Judov. →

Logistika in propagandne tehnike so bile delo samega Reinharda Heydricha (1904–1942), visokega nemškega nacističnega oficirja in poveljnika arhitekta holokavsta. Prodirajoča nemška zasedbena vojska je Jude javno streljala že med zasedbenim pohodom; propaganda proti Judom pa je med drugim vztrajala, da so Judje kratko sovjetsko oblast na vzhodnem Poljskem pozdravljali z javnim navdušenjem, s slavljenjem Lenina in Stalina, in da so aktivno sodelovali s sovjetsko oblastjo pri deportacijah Poljakov v Sibirijo ter so se tako obrnili proti poljskemu narodu. Heydrichova navodila so bila, da je treba inscenirati incidente proti Judom, uprizarjati javne množične poboje, kar se je tudi zgodilo, in Poljake spodbujati k pogromom in ropanjem judovskih domov. Heydrich je umrl kot žrtev atentata, ki ga je izvedla britanska tajna služba, ko se je mudil v Pragi, a njegov peklenski načrt je živel dalje.

Tako je bilo vse nared za grozovite dogodke v Jedwabnem dne 10. julija 1941. Po pričevanju tistih, ki so se pogromu uspeli izogniti (bilo jih je skupaj sedem v vsem mestu), so se nemiri proti Judom začeli že dva dni po nemški zasedbi: več ljudi je bilo kamenjanih, zabodenih, mučenih do smrti. Pričevalec Szmul Wasersztejn je izpovedal, da se je divjanju Poljakov proti Judom uprl lokalni katoliški duhovnik, rekoč, da bodo že Nemci sami opravili, kar bo potrebno. So pa poljski meščani Judom odrekli nakupovanje hrane, tako da je med skrivajočimi se Judi izbruhnila tudi lakota.

10. julija pa se je na spodbudo nemške zasedbene oblasti, petih gestapovcev, mestna oblast pod vodstvom župana Mariana Karolaka odločila izvesti »čistko«. Eden od mestnih velemož, Sleszinski po imenu, je za to operacijo dal na razpolago svoj lastni skedenj streljaj zunaj mesta. Razjarjeni meščani so, oboroženi s palicami, kamni, opekami, sekirami in noži, Jude pregnali z njihovih domov na ceste, nato pa so jih gnali do skednja. Mladim moškim so

ukazali, da so morali razvaliti in po cesti nositi velikanski kip Lenina, ki so ga Sovjeti postavili na glavnem mestnem trgu, zraven pa peti sovjetske pesmi. Na desetine mladih moških se je mučilo z bremenom med nenehnim kamenjanjem in pretepanjem. Ženskam in starcem so ukazali, da so morali z žličkami in golimi prsti ruvati plevel med kamni na trgu. Ko so prišli v skedenj, so jim mučitelji ukazali na tleh izkopati luknjo in vanjo položiti kip, nato so jih do smrti pretepli in zmetali v luknjo skupaj s kipom. Potem so si izmislili še drugo okrutnost: vsak od zajetih Judov je moral v tla skednja izkopati grob za enega ubitega, nato pa je bil ubit in pokopan v luknjo, ki jo je nekdo izmed že pobitih ujetnikov pred tem izkopal. Dojenčke so morili v naročju mater; starcem so zažigali brade. Končno so preostale Jude sklenili žive zažgati. Okrog prizorišča so postavili stražo, da nihče ni mogel pobegniti. Signali so jih v skedenj, kjer so prej pobili vse mlade moške, ki so morali nositi kip, jih surovo preteпали in nato polili z bencinom. Vseskozi je zunaj skupina nasilnežev bučno igrala nekakšno muziko, da bi preglasila kričanje žrtev. Skedenj so zaprl in tudi polili z bencinom ter prižgali ogenj. Zatem so šli ropat in pregledovat opustele judovske domove: vse, ki so jih tam našli – bolne, stare in majhne otroke –, so tudi zvezli na morišče. Otrokom so zvezali ude in jih z vilami metali na tleče pogorišče. Ko se je to ohladilo, niso pozabili pregledati ostankov trupel, da bi pobrali zlate zobe žrtev. Končno so ostanke žrtev pokopali v dva množična grobova na pogorišču skednja.

Kmalu po vojni, v letih 1949-50, se je povojna poljska oblast lotila preiskave dogodka in je dvanajst ljudi obtožila veleizdaje, enega pa obsodila na smrtno kazen. Nato se je izkazalo, da so bili obtoženi med preiskovalnim postopkom podvrženi mučenju, zaradi česar je bilo sojenje razveljavljeno. Preiskava je bila zelo ohlapna, saj se ni trudila, da bi našli izginulega župana Korolaka in njegove najोजje

V času, ko je odločni povojni krik iz grl vsega preživelega človeštva, »Nikoli več!«, vedno bolj potisnjen v pozabo, izzivan, celo osmešen, je predstava *Naš razred* avtorja Tadeusza Slobodzianeka veliko več kot le pretresljiv večer v gledališču.

sodelavce. Prav tako je sodišče sprejelo sklepno odločitev, da so za zločin odgovorne prvenstveno nemške policijske sile med okupacijo in da so bili poljski udeleženci v moriji pod grožnjami in prisilo. Sledila je še (zahodno)nemška preiskava v 60. letih, ki se je prav tako osredotočila na preiskovanje neposredne krivde oficirjev nemške zasedbene oblasti; en je bil v Nemčiji tedaj tudi obsojen. Šele med letoma 2000 in 2003 je poljska vlada uvedla novo preiskavo, tudi na podlagi raziskave in knjige poljsko-ameriškega zgodovinarja Jana Grossa *Sosedje* (2001). Ugotovljeno je bilo, da so bili vendarle Poljaki tisti, ki so brez vsake prisile izvedli masaker nad svojimi judovskimi someščani in sosedi.

Komaj petnajst let po tej pogumni pobudi poljske vlade smo priče tako rekoč popolnemu preobratu: pod sedanjo desno poljsko vlado je bil prav te dni, s podpisom predsednika republike Andzeja Dude 6. februarja 2018, dokončno uveljavljen poseben zakon, ki zapoveduje radikalno revizijo zgodovine 2. svetovne vojne na Poljskem ter predvideva drakonske, tudi zaporne, kazni za kršitelje. Zakon se nanaša in imenuje prav po Inštitutu za nacionalni spomin, ustanovljenem v letu 1998, ki je leta 2000 odločilno pobudil preiskavo nezaslišanega množičnega zločina v Jedwabnem. V dogajanjih, ki so vodila k sprejemu zakona, so bili v medijih in v političnih arenah osebno napadeni

↑ Darja Reichman (fotografija z vaje)

številni ugledni preučevalci holokavsta na Poljskem in v tujini, med njimi prav Jan Gross. Pomagala niso nobena svarila Evropske unije, različnih teles Združenih narodov, Mednarodne zveze za spomin na holokavst (IHRA), protesti strokovne javnosti, niti politični protesti.

Prav zato je v času, ko je revizija zgodovine tako neovirano na pohodu, njena strupena sporočila pa ne naletijo na nobene resne prepreke, potrebno v vsakem trenutku ohranjati spomin na neznanski zaton vsake človečnosti, ki se je zgodil med 2. svetovno vojno. V času, ko je odločni povojni krik iz grl vsega preživelega človeštva, »Nikoli več!«, vedno bolj potisnjen v pozabo, izzivan, celo osmešen, je predstava *Naš razred* avtorja Tadeusza Słobodzianeka veliko več kot le pretresljiv večer v gledališču. Je dejanje upora: ne le proti pozabi, temveč predvsem proti vedno bolj grozeči ponovitvi zgodovine.

Pot Našega razreda

Naš razred je nastajal dolgo, skoraj devet let. Anna Bikont je v dnevniškem delu knjige *Mi iz Jedwabneg* 2. marca 2001 – komaj deset mesecev po izidu knjige *Sosedje* Jana Tomasza Grossa – zabeležila »večerno srečanje s Tadeuszem Słobodziankom, ki namerava napisati igro«¹ o pogromu v mestecu v Podlesju. 21. oktobra je zapisala, da je skupaj z dramatikom v vasi Dziewięcin obiskala Stanisława Ramotowskega in Marianno, rojeno Finkelsztejn. »Tadeusz razvija naslednjo verzijo načrtovalne igre o Jedwabnem«, katere »os bi bila svatba«, ki se je zgodila 9. septembra 1941 »z Ramotowskima kot mladoporočencema«¹. Słobodzianek je bil predestiniran za pisanje takšne igre predvsem kot pisatelj, ki izhaja iz Białostocka in v svojih dramah *Car Nikolaj* in *Prerok Ilija* prikazuje epizode iz stoletne zgodovine tega kraja, pa tudi kot avtor igre *Državljan Pękosiewicz* – najpomembnejše igre o marcu 1968 in o takratni antisemitski gonji na poljski provinci. Pri snovanju *Našega razreda* se je opiral na bogato gradivo, ki so ga zbrali zgodovinarji in novinarji. Na koncu igre je skrbno navedel vire, ki jih je uporabil med pisanjem, kar pa ga ni obvarovalo pred očitki, da ponavlja. Igra je imela kar nekaj različic, preden je bila objavljena, in dva tedna pred krstno uprizoritvijo v gledališču Na Woli je dobila nagrado nike za najpomembnejše poljsko literarno delo leta 2009, ki jo podeljuje časopis *Gazeta Wyborcza*, tudi pobudnik debate o zločinu v Jedwabnem.

¹A. Bikont, *My z Jedwabnego*, Warszawa 2004.

Nazadnje se je Stanisław Ramotowski v Słobodziankovi drami pojavil kot pošteni kmet Władek, njegova žena pa kot Rachela, pozneje Marianna, ki se zaradi odrekovanja svoji identiteti in spominom proti koncu življenja pogreza v apatijo. Njuna poroka je eden izmed prizorov iz medvojnega življenja učencev osnovne šole v mestecu pokrajine Podlesie blizu Łomže, kjer so Poljaki poleti 1941 v skednju zažgali svoje judovske someščane. Med učenci iz istega razreda, rojenimi med letoma 1918 in 1920, je mogoče prepoznati bolj ali manj preoblikovane portrete drugih oseb, ki so znane po zaslugi objav poročil o zločinu v Jedwabnem. Antonina Wyrzykowska, ki je skrivala skupino Judov in je morala po vojni v Ameriko, je prototip za Zoch. Čeprav Szmul Wasersztejn, ki ga je rešila, nima veliko skupnega z likom Menachema, ki v obdobju stalinizma postane funkcionar varnostne službe, a ga leta 1956 odpustijo in mora v Izrael, kjer sodeluje v konfliktnih z arabskimi državami, dokler ne naredi samomora. Zygmunt pooseblja nekaj biografskih elementov enega od bratov Laudanskich; med sovjetsko okupacijo je član organizacije Beli orel in obenem ovaduh NKVD, pobudnik pogroma, ki ga organizirajo v skladu z navodili nacistov, v komunistični Poljski pa postane član Poljske delavske partije in potem še Poljske združene delavske partije. Rabin Abram, ki je še pred vojno emigriral v Ameriko, odkoder je svojim sošolcem pisal pisma, je portret Jacoba Piekarza vel Bakerja, avtorja spremne besede v Grossovi knjižici, ki se je 10. julija leta 2001 udeležil žalne slovesnosti v spomin Judom iz Jedwabnega. Poleg njih so bili med desetimi učenci razreda, v katerem je bilo pol Judov in pol katolikov, še: član sionistične zveze Jakub Kac, med pogromom likvidiran, ker je med sovjetsko okupacijo v bivšem katoliškem domu vodil kino Aurora; Menachemova žena Dora, ki sta jo posilila Zygmunt in Rysiek, potem pa je skupaj z otrokom zgorela v skednju; Rysiek, ki ga je mučil NKVD, potem pa ga je kot sodelavca nemške

policije, preden mu je uspelo Marianno zvleči v geto Łomża, ubil Władek; in na koncu še Heniek, ki je postal duhovnik, pozneje pa župnik v rojstnem kraju.

V varšavski uprizoritvi vsi liki ves čas nosijo obleke, ki določajo njihov družbeni položaj v trenutku smrti. Menachem je oblečen v kaki uniformo izraelske vojske tudi med zaslišanjem udeležencev pogroma v prostorih tajne policije, Heniek pa v črno duhovniško haljo, celo med pasivnim sodelovanjem pri posilstvu Dore. Njihova starost ni različna, čeprav so Jakob, Dora in Rysiek umrli, ko so bili mladi, Władek, Marianna in Abram pa so doživeli visoko starost. Na praznem odru, na katerem je samo nekaj preprostih šolskih klopi in stolov, sobivajo živi in mrtvi in med poroko celo skupaj plešejo: Dora z Ryškom, ki ji ni pomagal, Jakub pa s svojim krvnikom Zygmuntom. Spremembo svojega statusa označijo samo s preходом skozi velika dvokrilna vrata v steni nasproti občinstva, nad katerimi po vrsti visijo križ, srp in kladivo, svastika in spet križ. Zadnja lekcija od štirinajstih, vse se začnejo z ročnim šolskim zvoncem, skupinska recitacija pesmi o zvezdah na nebu, ki zagotavljajo moralno orientacijo v kaosu življenja in zgodovine, poteka že za vrati, za mejo smrti. Igralci ponovijo situacijo iz prologa in tako diskretno priključijo prvo sekvenco *Mrtvega razreda*.²

Ślobodzianek je v svoji drami izhajal iz tradicije poljskega gledališča. S tem ko je skupinsko izkušnjo osvetlil skozi življenja in usode realnih oseb ter povezal žive in mrtve, se je neposredno navezal na Mickiewicza in njegov *Praznik mrtvih* in na *Svatbo Stanisława Wyspianskega*, v kateri imata bistveno vlogo Žid in Rachela (resnična krčmar-

jeva hči Jozefa Singer, ki je bila zaljubljena v kmeta Antona Dzieża, s katerim se je želela poročiti in bi lahko šla po poti Rachelke iz *Našega razreda*, še posebej po izgubi celotne družine v pogromu). Ślobodziankova igra pa se z zborovskim izvajanjem pesmi, verzov, šolskih vaj, iger in z uprizarjanjem verzov Marcina Wiche (*Maršalovo srce*) in Vladimirja Majakovskega (*Dobro ravnanje s konji*) navezuje tudi na seanso Tadeusza Kantorja, v kateri so oživel in ponavljali lekcije učenci galicijske gimnazije in judovske osnovne šole.

Dve leti po premieri Kantorjevega *Mrtvega razreda* je Konstanty Puzyna napisal esej *Mi, mrtvi*.³ V njem je odmevnost Kantorjevega dela pripisal skupinski amneziji, ki jo je povzročila politična situacija v Ljudski republiki Poljski, v kateri so cele generacijo ostale brez zrele biografije in so se soočale s porazom vsega svojega delovanja. Ker naslednje generacije niso mogle javno govoriti ne o napakah ne o krivdi, so bile potisnjene v družbeno neozaveščenost, kar je povzročilo samo »užaljenost, komplekse, odpor«. Nekako v skladu s to diagnozo učenci iz *Našega razreda* pripovedujejo, komentirajo, demonstrirajo in odigrajo vse svoje življenje, zaznamovano z zločinom iz leta 1941, čeprav tudi z naraščajočim nacionalizmom in avtoritarnostjo po smrti Pilsudskega, s sovjetsko in nemško okupacijo, s stalinističnim terorjem, s političnimi preobraty v PRL, s pontifikatom Janeza Pavla II., z nastankom Solidarnosti in nazadnje s spori v tretji republiki glede lustracije oziroma glede sodelovanja dela prebivalstva v pogromih. Tako sta nastala panorama zapletenih usod generacije, ki se je rodila na začetku dvajsetih let, in kritičen pogled na zadnjih devetdeset let poljske zgodovine. Ślobodzianek se je osredotočil na psihično in moralno opustošenje, ki so ga povzročili totalitarni sistemi, še posebej pa na sodelovanje, celo samo

² *Umarla klasa*, znamenita predstava Tadeusza Kantorja iz leta 1975,

ki se začne s sanjskim prizorom, v katerem pokojniki oživijo in se vrnejo v šolske klopi.

³ K. Puzyna, *Pólmrok*, Warszawa 1982.

↖ Miha Rodman, Darja Reichman (fotografija z vaje)

pasivno v vlogi priče, v pomoru Judov. Na primeru nevelike skupnosti je prepričljivo in učinkovito pokazal, kako destruktivno je na vse njene člane vplivalo skrivanje zločina in zakaj ga je bilo treba obelodaniti.

Slobodzianek nobenemu od likov ne gleda skozi prste. Diskreditira pogromaše (čeprav predvsem Zygmunt), razkriva pa tudi nizkotne motive, materialne ali seksualne, tistih, ki so Jude reševali, Zoche in Władka. Skozi življenjski zgodbi Ryśka in Menachema pokaže preobrazbo nekdanjih žrtev v rablje. Razkrije zlaganost očeta Henia, ki je zatajil svoj delež krivde pri umorih, pa tudi krivdo drugih vaščanov. Razkrinka tudi Abrama, ki z verskimi cilji potvarja resnične podobe. Skozi lik Henia, ki ga sumi tudi sodelovanja z varnostnimi službami in zapeljevanja ministrantov, je avtor dal duška svojemu antiklerikalizmu ali širše – zadržkom do institucije Katoliške cerkve. Slobodzianek si ne dela utvar glede človeške narave, zato ne moralizira preveč, si pa pogosto dovoljuje ironijo in sarkazem. Predvsem obračunava z verskimi in političnimi poskusi opravičevanja ali odobravanja storjenega zla, še posebej z mesianizmom, tako poljskim kot judovskim, ki ga predstavljata duhovnik in rabin, Henio in Abram, in s katerim poskušata oprati svoja nizkotna dejanja Zygmunt, ki se licemersko sklicuje na množično trpljenje Poljakov, in Menachem, ki maščevanje utemeljuje s sovražniki iz Starega testamenta. V poljski dramatiki je bilo več poskusov prikazati odnose med Poljaki in Judi v času pogroma, začeni s *Weliko nočjo* Stefana Otwinowskega. Vendar doslej še ni bilo tako zrelega in resnicoljubnega dela, kot je *Naš razred*. Po letu 1989 tudi ni igre, ki bi zajela toliko skupinskih preizkušenj Poljakov v dvajsetem stoletju in obenem tako temeljno revidirala narodove predstave in mite. Obenem pa ta drama s plebejskim, kmečkim in malomeščanskim izvorom svojih likov in z njihovim klenim jezikom ne nagovarja le intelligence.

Pot *Našega razreda* na oder ni bila lahka. Oktobra 2008 sem bil v Lublinu priča branju drame, katere postavitev je tedaj pripravljala Mikołaj Grabowski. Iz tiste zasedbe so v varšavski premieri ostali samo štirje igralci. Svojevrsten paradoks je, da je drama krstno uprizoritev doživela v Londonu v National Theatreu, 23. septembra 2009 v režiji Bijana Sheibana, ki je prizore po sežigu skednja postavil na prizorišče, posuto s pepelom. Nazadnje je poljsko uprizoritev z avtorjevo pomočjo režiral Ondrej Spišák, ki je pred tem uspešno postavil na oder Slobodziankove igre *Steničine sanje*, *Merlin* in *Kovač Malambo*. V silno asketski, besedilu podrejeni in emocionalno zadržani Spišákov uprizoritvi ni nobenih zgodovinskih netočnosti in nobenih napačnih tonov. Spišák je, kolikor je bilo mogoče, razbijal trdovratno epsko konvencijo igre s prizori, v katerih ni naracije, kot je ples v sovjetskem klubu ob spremljavi ruskih in poljskih popevk, ali pa Władkova in Rachelina poroka, med katero ju obdarujejo z zaplenjenimi predmeti pobitih Judov, Zocha pa vodi otožno pesem o osiroteli nevesti. Določena slabost premierne uprizoritve je bila v tem, da so bili igralci zaradi pravil zborovske igre in v želji po hitrem tempu premalo individualizirani, njihovi liki pa premalo raznorodni, medtem ko je bilo petje že kar preveč uglajeno. Ni namreč nobenega dvoma o tem, da morajo like iz *Našega razreda* odigrati igralci z izrazito tipiko ali pa z močnimi osebnostmi. Samo Izabela Dąbrowska v vlogi Zoche je v polnosti pokazala svoje igralske, vokalne in plesne zmogljivosti.

Sugestivne like pa so v večini prizorov oblikovali Karol Wróblewski (Zygmunt), Marcin Sztabiński (Henio), Leszek Lichota (Władek) in Dorota Landowska (Rachela, pozneje Marianna).

Čeprav je nenavadno ekskluzivna premierska publika, med katero so bili številni predstavniki intelektualne in politične elite, ustvarjalce uprizoritve nagradila s stoječimi

ovacijami, pa je Słobodzianek izzval nasprotujoča si mnenja, med katerimi je prevladovalo razočaranje, okrepljeno z agresijo. Narodno-katoliški krogi so mu v svojem časopisu očitali popularni antipolonizem in širjenje sovraštva, kot da bi ustvaril sodbo o splošnem domačem antisemitizmu,⁴ čeprav je skozi lik očeta Henia pokazal glavni vir antisemitizma v domačiji ideologiji, ki jo podpira cerkev. Toda igro so skritizirali tudi levičarsko liberalni krogi.⁵

Če imajo nasprotniki *Našega razreda* prav, ko trdijo, da drama prikazuje obnašanje, ki je po zaslugi sporov okrog Jedwabnega znano že deset let, in s tem pojave, ki so že postali del družbene zavesti, da jo sestavljajo samo obrabljene resnice in stereotipi – zakaj potem povzroča tako močna negativna čustva? Mogoče je vsem stranem težko sprejeti podobo poljske družbe, kot se izrisuje v drami? *Naš razred* ne šokira niti s podobami zverinskih dejanj Poljakov niti s podobami patetičnega trpljenja Judov, zato ne omogoča skupinske katarze. Niti ne zagotavlja poenotenja v skupnem ritualu žalovanja, saj kljub drugačnemu videzu postavlja pod vprašanj tako poljske zadušnice kot judovski kadiš, s katerima objokujemo žrtve zločinov in terorja dvajsetega stoletja. Želi samo obnoviti deset med seboj prepletenih usod, brez licemerstva in utvar.

Teatr, 2010/12

Prevedla Darja Dominkuš

⁴ T. Stankiewicz–Podchorecka, *To zagrzewanie do ninawiści wobec Polaków*, *Nasz Dziennik* 249/2010.

⁵ K. Duniec, J. Krakowska, *Co się dzieje z Naszą klasą?* *Dialog* 1/2010.

↑ Borut Veselko (fotografija z vaje)

↗ Vesna Pernarčič, Nejc Cijan Garlatti,
(fotografija z vaje)

Delo, ponedeljek, 5. februarja 2018

Boris Čibej

Varšava »popravlja« zgodovino

Poljaki in holokavst. Novi zakon, ki prepoveduje izraz »poljska taborišča smrti«, je razburil ves svet, tudi Izrael in Ukrajino

Novi zakon nekdanje nacistične tovarne smrti, postavljene na Poljskem, prepoveduje poimenovanje »poljska koncentracijska taborišča«. Zakon, ki sta ga pred dnevi sprejela oba domova poljskega parlamenta, še ni veljaven, podpisati ga mora predsednik države Andrzej Duda.

Zakon razburja že od lanskega avgusta, ko je vlada odobrila njegovo obravnavo. Nova zakonodaja prepoveduje uporabo besednih zvez »poljska delovna taborišča«, »poljska taborišča smrti« ali »poljska koncentracijska taborišča«. Prestopnikom grozi do tri leta zapora. »Auschwitz-Birkenau ni poljsko ime, tudi 'Arbeit Macht Frei' ni poljski izraz,« je novi zakon utemeljil poljski premier Mateusz Morawiecki. Z njim se je strinjal predsednik Andrzej Duda, na katerega zdaj po svetu pritiskajo, naj ne podpiše zakona. »Poljska oziroma Poljaki kot narod pri holokavstu niso sodelovali,« je izjavil pred enim tednom. Namestnik pravosodnega ministra Patryk Jaki je po tem, ko je v četrtek sprejel zakon še zgornji dom parlamenta, dejal, da so s tem poslali svetu jasen signal, da Poljska ne bo več dopuščala žalitev.

Na ozemlju današnje Poljske je bila pobita več kot polovica od šestih milijonov nacističnih žrtev med evropski-

mi Judi, argumenti, da Poljaki pri holokavstu niso sodelovali, pa so doslej prepričali le eno od poljskih zahodnih partneric. »Ni dvoma, kdo je odgovoren za taborišča smrti, kdo jih je upravljal in kdo je tam ubil na milijone evropskih Judov: to so bili Nemci,« je v soboto izjavil vodja nemške diplomacije Sigmar Gabriel. Po njegovih besedah je »to množično ubijanje ljudi izhajalo iz Nemčije in od nikoder drugod, posamezni kolaboracionisti pa pri tem nič ne spremenijo«.

Izkrivljanje resnice

A da na Poljskem to niso bili zgolj posamezni primeri sodelovanja pri nacističnem iztrebljanju Judov, v zadnjem času ne ugotavljajo le svetovni, temveč tudi nekateri poljski zgodovinarji, kakor sta Jan Gross, ki je pred 18 leti razkril ta tabu, ali Jan Grabowski, ki je pred dvema letoma v knjigi *Lov na Jude* izračunal, da so Poljaki neposredno ali posredno zakrivali smrt vsaj 200.000 Judov, ki jim je uspelo zbežati pred nacisti. »Nobene strpnosti nimamo do izkrivljanja resnice in spreminjanja zgodovine oziroma zanikanja holokavsta,« je konec tedna ponovil izraelski premier Benjamin Netanjahu, ki je že prej povedal, da je poljski zakon neutemeljen in mu odločno nasprotuje. Zaradi tega so prejšnji teden poklicali na zagovor vršilca dolžnosti poljskega veleposlanika v Izraelu, še pred sprejetjem poljskega zakona pa so v izraelskem parlamentu predlagali, da bi morali tudi sami spremeniti svoj zakon o zavračanju holokavsta in vključiti vanj kazensko odgovornost za tiste, ki ne priznavajo oziroma zmanjšujejo vlogo sodelavcev in pomagačev nacistične Nemčije. Na izraelskem veleposlaništvu v Varšavi so v petek ponovili besede predstavnikov muzeja holokavsta Jad Vašem iz Jeruzalema, da so »poljska taborišča smrti zgodovinsko napačen izraz«, a da novemu zakonu kljub temu nasprotujejo, ker lahko prepreči razkrivanje zgodovinske resnice o tem, kako so med holokavstom Poljaki pomagali Nemcem.

Novemu poljskemu zakonu nasprotujejo tudi na drugi strani Atlantika. Iz Washingtona so posvarili Varšavo, naj ne sprejema zakona, ki bo »ogrozil svobodo govora in znanstveno preučevanje«. Zaskrbljenost je pred dnevi izrazila tudi kanadska zunanja ministrica Chrystia Freeland, ki ima ukrajinske korenine. O tem, da je bil v času nemške okupacije Poljske njen ded po materini strani glavni urednik nacističnega časopisa *Krakivski Visti*, pišejo tudi kanadski zgodovinarji, ministrica, ki je ostra nasprotnica ruske »aneksije« polotoka Krim, pa je razširjanje teh informacij razglasila za propagandno vojno Moskve.

Ogorčenje v Ukrajini

V Varšavi pravijo, da so se o zakonu pripravljene pogovarjati z zahodnimi partnerji, premier Morawiecki pa da je že ustanovil zgodovinarsko-pravniško skupino, ki bi se morala začeti pogovarjati z Izraelom. »Upamo na dobro voljo naših partnerjev, da bodo hoteli poslušati naše argumente, ne pa zgolj razvnemali spor, ki nima nobenega smisla,« je izjavil predsednik sveta ministrov Jacek Sasin. Novi zakon ne razburja le poljskih zahodnih zaveznic, pravo ogorčenje je povzročil tudi v sosednji Ukrajini, saj prepoveduje tudi slavljenje ukrajinskih nacionalistov in zanikanje ukrajinskih pokolov Poljakov med drugo svetovno vojno.

»Zakon temelji na ocenah, ki so absolutno neobjektivne in kategorično nesprejemljive,« se je razburil ukrajinski predsednik Petro Porošenko. Po njegovih besedah je za razkrivanje zgodovinskih resnic potreben odprt dialog, ne pa prepovedi. Nekateri ukrajinski komentatorji so ugotovili, da je poljski zakon zgolj zrcalna slika zakona, ki ga je ukrajinski parlament sprejel aprila 2015, z njim pa so prepovedali kritiziranje ukrajinskih »domoljubnih junakov«, ki v Varšavi veljajo za klavce poljskega naroda.

↖ Benjamin Krnetić, Vesna Pernarčič,
Nejc Cijan Garlatti (*fotografija z vaje*)

Poljski predsednik podpisal sporni zakon o holokavstu

Poljski predsednik Andrzej Duda je danes kljub mednarodnim kritikam podpisal sporni predlog zakona o holokavstu, ki sta ga že potrdila oba domova parlamenta. Obenem je napovedal, da bo zakon posredoval v presojo ustavnemu sodišču.

»O dločil sem se podpisati zakon in ga tudi poslati na ustavno sodišče,« je novinarjem v Varšavi dejal poljski predsednik. Dodal je, da njegova odločitev »varuje interese Poljske, naše dostojanstvo in zgodovinsko resnico«, ter hkrati »naslavlja občutljivost tistih, za katere je vprašanje zgodovinskega spomina na holokavst izjemno pomembno, še posebej tistih, ki so preživeli, in tistih, ki svetu lahko povedo o tej preteklosti in svojih izkušnjah«, poroča francoska tiskovna agencija AFP.

Poljski ustavni sodniki bodo podali končno oceno, ali je zakon, ki je močno razburil predvsem Izrael, med drugim pa so ga kritizirali v ZDA in Nemčiji, skladen z v ustavi zagotovljeno svobodo govora. A sodišče bo o zakonu odločalo šele po njegovi uveljavitvi.

Sporni zakon o holokavstu med drugim prepoveduje označevanje nacističnih koncentracijskih taborišč med drugo svetovno vojno, ki so delovala na tleh današnje Poljske, za poljska taborišča, in tudi navedbe, da naj bi Poljaki med voj-

no sodelovali z nacisti pri iztrebljanju Judov. Kršitelje bodo lahko doletele visoke denarne kazni ali celo tri leta zapora.

Protesti iz Izraela

Zakon je nemudoma sprožil proteste iz Izraela, saj da odpira vrata za zanikanje prave zgodovine. Med drugim naj bi omogočal kazenski pregon preživelih holokavsta, ki bi na primer pričali o sodelovanju posameznih Poljakov pri ubijanju ali pri predajanju Judov Nemcem. V Varšavi sicer zatrjujejo, da temu ni tako.

Duda je danes poudaril, da Poljska kot država med drugo svetovno vojno ni obstajala in zato kot taka tudi ni mogla biti soudeležena pri holokavstu. Kot je še vztrajal, se imajo Poljaki pravico zaščititi pred lažnimi podtikanji. Temu služi ta zakon in zato ga bo podpisal, je pojasnil po poročanju nemške tiskovne agencije dpa.

Izrael upa, da bo Poljska sprejela amandmaje k zakonu

Izrael je tudi po podpisu poljskega zakona o holokavstu danes izrazil upanje, da bo Poljska sprejela amandmaje k zakonu.

»Upamo, da bomo v obdobju do odločitve sodišče dosegli dogovor o spremembah in popravkih. Izrael nadaljuje komunikacijo s poljskimi oblastmi in je že izrazil zadržke glede novega poljskega zakona,« je v sporočilu za javnost zapisalo izraelsko zunanje ministrstvo.

Da se bodo obrnili na poljsko ustavno sodišče, so še pred podpisom zakona napovedali tudi v Evropskem judovskem združenju (EJA). Vodja EJA, rabin Menachem Margolin, je ob tem tudi dejal, da je pisal voditeljem institucij EU in jih zaprosil, naj javno okarajo poljsko vlado.

Priloga št. 1
Ljubljana, 6. 2. 2018

bas
vornega urednika
LO

ovenu

členkom gospoda Borisa Čibeja z naslovom *Varšava »popravlja« zgodovino*. Poljaki in
v, ki prepoveduje izraz »poljska taborišča smrti«, je razburil ves svet, tudi Izrael in
v Delu 5. februarja 2018, vljudno prosim za popravke netočnih informacij, ki se
našemu zavajajo bralce in izkrivljajo podobo dejanskih okoliščin, ki spremljajo
enjenega zakona.

rotavijam, da se je v predmetnem članku, podobno kot v tendenčnem
na Slabeta (*Ne vložite nacionalizma in neenotnosti*). Delo, 3. februarja
anjanja.

Republike Poljske – države, ki se je kot prva v Evropi uprila
emcije ter njene zavezniške stalnovalne Sovjetske zveze, je točnost

vetovni vojni temeljnega pomena, predvsem zaradi spoštovanja
vrljanov (od katerih je bila polovica Judov), padlih in umorjenih
so pravico, da spoznajo motive sprejetja novega zakona o IPN,
ja na Poljskem in v tujini odpravi pojav, ko se celotnemu
kljub nasprotnim dejstvom – pripisuje odgovornost ali
acistični Tretji raj.

2

Nestrinjanje zbuja že sam naslov članka gospoda Čibeja, pa tudi začetek besedila («Novi
zakon nekdane nacistične tovarne smrti, postavljene na Poljskem, prepoveduje uporabo lažne
»poljske koncentracijske taborišča») ter avtorjevo očitno nestrinjanje s prepovedjo uporabe lažne
besedne zveze. V tem se skriva namig, kot da bi koncentracijska taborišča, ki jih je na ozemlju Poljske
postavila okupacijska oblast Velikonečnega rajha, v resnici bila »poljska taborišča« – vodili so jih
brez narodnostne in državne pripadnosti, poljske oblasti pa

skrivnostni »nacisti« brez narodnostne in državne pripadnosti, poljske oblasti pa
temu, da bi stvar poimenovali z njenim pravi imenom. Vendar pa pri tej zadevi ni
neugodnega poimenovanja, temveč temeljna zgodovinska resnica. Trmasto in
manipulacij tega tipa je najboljši primer nujnosti sprejetja zakona in

Ljubljana, 6. 2. 2018

avtor članka želel sporočiti s poudarjenimi argumenti, da Poljski pri
»dodaj prepričilo le eno od poljskih zahodnih partneric«, ki se nanaša
zunanje zadeve Sigmara Gabriela. Minister Gabriel je priznal to, kar je
za holokavst je odgovorna Hitlerjeva Nemčija in niti Poljski niti kom
nikogar preprečevati. Telo se je upreti vtisu, da tudi ta odlomek člani
okupacije.

svetovno vojno, ko se je Poljska znašla pod nemško okupacijo, ni nikoli nast
organizirana oblika kolaboracije, nacistični okupatorji pa so za Poljske predv
nosti: smrt (»Auszuorten« – izkoreniniti) ali preoblikovanje v »ujetnike« (n
vseh šol, od osnovnih do univerz). Ni bilo kotlinske vlade in nihče ni v i
poljskega naroda nikoli sodeloval z nemškimi nacisti, na ozemlju, ki ga je ok
je nastalo najmočnejše partizansko gibanje v Evropi (okoli 500.000 borcev) ter po
ki so vodile uporniško gibanje.

Seveda se je veliko Poljakov – in vedno bo to preveč – odločilo za ind
odelovanje z nemškimi okupatorji, pri čemer so se posluževali tudi sramotnih dejanj pri
judovskim sodržavljanom. Ne moremo pa poljski državi ali celotnemu poljskemu narod
odgovornosti za holokavst. To je javno ponarejanje zgodovine.

Prizadevanja zgodovinskih dogodkov. Naj podam preprost primer: nihče ne obstoji
nizozemskega naroda za tragedijo družine Ane Frank. Zakaj bi torej morali biti vsi Polj
odgovorni za dejanja svojih konkretnih, posameznih rojakov?

Belgrad 10, 1000 Ljubljana, Slovenija
tel. (00-386-1) 436-47-12 fax (00-386-1) 436-75-21
lublina.amb.sekretariat@mss.gov.pl

Odgovor veleposlanika republike Poljske gospoda Pawła Czerwińskiego na članek Varšava »popravlja« zgodovino

Uroš Urbas,
v. d. odgovornega urednika
Časopis DELO

Spoštovani,

V zvezi s člankom gospoda Borisa Čibeja z naslovom *Varšava »popravlja« zgodovino*. Poljaki in holo-
kavst. Novi zakon, ki prepoveduje izraz »poljska
taborišča smrti«, je razburil ves svet, tudi Izrael in Ukra-
jino, objavljenem v Delu 5. februarja 2018, vljudno prosim

za popravek netočnih informacij, ki se nanašajo na novelo zakona o Poljskem inštitutu za narodni spomin (polj. Instytut Pamięci Narodowej – IPN). Netočni podatki namreč zavajajo bralce in izkrivljajo podobo dejanskih okoliščin, ki spremljajo postopek sprejemanja omenjenega zakona.

Z obžalovanjem ugotavljam, da se je v predmetnem članku, podobno kot v tendenčnem komentarju gospoda Damjana Slabeta (Na vlaku nacionalizma in neenotnosti, Delo, 3. februarja 2018), avtor poslužil enostranske, za Poljsko vnaprej neugodne interpretacije tako zgodovinskih dejstev kot tudi trenutnega dogajanja.

Zame kot veleposlanika Republike Poljske – države, ki se je kot prva v Evropi uprla brutalnemu nasilju hitlerjevske Nemčije ter njene zaveznice stalinovske Sovjetske zveze, je točnost pri predstavljanju dejstev o drugi svetovni vojni temeljnega pomena, predvsem zaradi spoštovanja spomina na 6 milijonov poljskih državljanov (od katerih je bila polovica Judov), padlih in umorjenih v letih 1939–1945. Bralci Dela imajo vso pravico, da spoznajo motive sprejetja novele zakona o IPN, katere cilj je, da se iz javnega življenja na Poljskem in v tujini odpravi pojav, ko se celotnemu poljskemu narodu ali poljski državi – kljub nasprotnim dejstvom – pripisuje odgovornost ali soodgovornost za zločine, ki jih je zakrivil nacistični tretji rajh.

Nestrinjanje zbuja že sam naslov članka gospoda Čibeja, pa tudi začetek besedila (»Novi zakon nekdanje nacistične tovarne smrti, postavljene na Poljskem, prepoveduje poimenovanje »poljska koncentracijska taborišča«) ter avtorjevo očitno nestrinjanje s prepovedjo uporabe lažnive besedne zveze. V tem se skriva namig, kot da bi koncentracijska taborišča, ki jih je na ozemlju Poljske postavila okupacijska oblast velikonemškega rajha, v resnici bila »poljska taborišča« - vodili so jih nekakšni skrivnostni »nacisti« brez narodnostne in državne pripadnosti, poljske oblasti pa nasprotujejo temu, da bi stvar poimenovali z njenim pravim

imenom. Vendar pa pri tej zadevi ni bistveno zamolčanje neugodnega poimenovanja, temveč temeljna zgodovinska resnica. Trmasto in zavestno ponavljanje verbalnih manipulacij tega tipa je najboljši primer nujnosti sprejetja zakona in tu ni govora o »popravljanju zgodovine«.

Nerazumljivo je tudi, kaj je avtor članka želel sporočiti s povedjo »argumenti, da Poljaki pri holokavstu niso sodelovali, pa so doslej prepričali le eno od poljskih zahodnih partneric«, ki se nanaša na izjavo nemškega ministra za zunanje zadeve Sigmarja Gabriela. Minister Gabriel je priznal to, kar je očitna zgodovinska resnica – za holokavst je odgovorna hitlerjevska Nemčija in niti Poljski niti komu drugemu ni treba o tem nikogar prepričevati. Težko se je upreti vtisu, da tudi ta odlomek članka vsebuje element manipulacije.

Med drugo svetovno vojno, ko se je Poljska znašla pod nemško okupacijo, ni nikoli nastala nobena uradna niti organizirana oblika kolaboracije, nacistični okupatorji pa so za Poljake predvideli samo dve možnosti: smrt (»Auszuerothen«–izkoreniniti) ali preoblikovanje v ujetnike (niso po naključju zaprli vseh šol, od osnovnih do univerz). Ni bilo kvizlingovske vlade in nihče ni v imenu Poljske ali poljskega naroda nikoli sodeloval z nemškimi nacisti, na ozemlju, ki ga je okupirala Nemčija, pa je nastalo najmočnejše partizansko gibanje v Evropi (okoli 500.000 borcev) ter podzemne strukture, ki so vodile uporniško gibanje.

Seveda se je veliko Poljakov – in vedno bo to preveč – odločilo za individualno sodelovanje z nemškimi okupatorji, pri čemer so se posluževali tudi sramotnih dejanj proti svojim judovskim sodržavljanom. Ne moremo pa poljski državi ali celotnemu poljskemu narodu pripisati odgovornosti za holokavst. To je javno ponarejanje zgodovine.

Prizadevanja poljske oblasti so usmerjena tudi v nasprotovanje uporabi dvojnih meril pri ocenjevanju

↗ Vesna Pernarčič, Nejc Cijan Garlatti,
Benjamin Krnetič (fotografija z vaje)

zgodovinskih dogodkov. Naj podam preprost primer: nihče ne obtožuje celotnega nizozemskega naroda za tragedijo družine Ane Frank. Zakaj bi torej morali biti vsi Poljaki kolektivno odgovorni za dejanja svojih konkretnih, posameznih rojakov?

Leta 1942 so oblasti Poljske podzemne države ustanovile posebni urad za pomoč Judom – Svet za pomoč Judom, ki je deloval pod vzdevkom »Žegota«. Šlo je za edino tovrstno organizacijo v okupirani Evropi. Poljska podzemna oblast, podrejena vladi v emigraciji, je izročanje Judov Nemcem kaznovala s smrtjo.

Ševah Weiss, nekdanji veleposlanik Izraela na Poljskem in dolgoletni predsednik kneseta, je povedal: »Želim si, da bi mladi Judje izvedeli resnico – da so bile v številnih evropskih državah vlade, ki so sodelovale z Nemci: Francija, Norveška, Slovaška, Madžarska, Hrvaška; poljska država pa ni sodelovala s Hitlerjem! Prav Poljska je bila svetla izjema v Evropi. Nikoli niso obstajala poljska koncentracijska taborišča, nikoli!« Danes 92-letni Moshe Arens, nekdanji izraelski minister za zunanje zadeve in obrambo, pa je v ponedeljek, 5. februarja, v dnevniku Haaretz napisal: »Pomembno je, da razlikujemo dejanja posameznih Poljakov od dejanj poljske vlade (v emigraciji) v Londonu ter poljske podzemne organizacije »Armia Krajowa«. Poljska podzemna država in poljska vlada nista nikoli sodelovali z okupatorjem Nemčijo. Onidve sta se borili proti Nemčiji — in to je ključna razlika med Poljsko in drugimi narodi pod nemško okupacijo. Podobno so samo Poljaki pomagali vstajnikom iz (varšavskega) geta.« Škoda, da novinarji Dela svojim bralcem niso predstavili tudi takih mnenj, pač pa so se omejili samo na citiranje ocen, ki so kritične in pogosto tudi nepravilne do Poljske.

Ob tem je vredno opozoriti, da sklicevanje na trditve samo izbranih zgodovinarjev, ki sta splošno znana po svoji nenaklonjenosti naši državi, ni v prid objektivnemu

pisanju. To velja predvsem za J. T. Grossa, čigar publikacije vsebujejo vrsto neresničnih trditev in zavestnih pačenj zgodovinskih dejstev. Številni zgodovinarji, ki se ukvarjajo z drugo svetovno vojno, so mu večkrat očitali, da so njegova dela bolj literarnega kot znanstvenega značaja, saj v splošnem »ne temeljijo na verodostojnih raziskavah, pač pa želijo le podkrepiti teze o poljskem antisemitizmu« (citat iz ocene, ki jo je na Poljskem radiu o Grossovi knjigi Strach iz leta 2008 podal prof. Marek Jan Chodakiewicz, pomemben ameriški zgodovinar, strokovnjak za zgodovino Srednje in Vzhodne Evrope).

Gospod Čibej zelo površno omeni vzroke za nastale napetosti pri sprejemanju zakona. Ti pa so takšni, da je nesorazmerno buren odziv izraelske strani v veliki meri posledica notranjih sporov med vlado premierja Netanjahuja in opozicijo. Očitki naši državi so toliko bolj presenetljivi, ker so o načrtovani noveli zakona ves čas zakonodajnega postopka (več kot leto in pol) potekala posvetovanja z Veleposlaništvom Izraela v Varšavi. Vključitev tujega veleposlaništva v pripravljanje zakonodaje je v suverenih državah praksa brez precedensa in priča o izrednem spoštovanju poljske strani do Izraela in judovskega naroda ter tega zanje tako občutljivega vprašanja. Še več, Poljska in Izrael sta 22. novembra 2016 podali skupno izjavo o obsodbi uporabe neustreznih poimenovanj, kot so npr. »poljska taborišča smrti«. Mogoče je razumeti, da je Izrael podpisal izjavo, pri čemer so mu bile znane načrtovane spremembe zakona o IPN.

Kljub drugačnim trditvam kritikov, ki jih citira Boris Čibej, zakon ne krši svobode raziskovalne in umetniške dejavnosti, kar enoznačno zagotavlja 3. odstavek 55a člena, ki je bil v zakon vpeljan po pripombah raznih inštitucij in organizacij, tudi Veleposlaništva Izraela v Varšavi. Z vso odločnostjo je treba poudariti, da cilj poljske oblasti ni zanikanje odgovornosti posameznih Poljakov za sramotna

in neodpušljiva dejanja, ki so jih storili v času okupacije, temveč se želi zgolj postaviti po robu poskusom pripisovanja Poljski in vsem njenim državljanom skupinske odgovornosti. Tako ne bo kaznovano odkrivanje primerov zločinov, ki so jih zakrivile konkretne osebe, ne glede na njihovo narodnost. Zakon brani zgodovinsko resnico ter dobro ime poljske države in poljskega naroda, ne pa zločincev.

V tem kontekstu vas želim obvestiti, da je predsednik Republike Poljske Andrzej Duda – da bi pregnal vse dvome v zvezi z morebitno ogroženostjo svobode izražanja in znanstvenih raziskav – po podpisu zakon poslal v dodatno presojo Ustavnemu sodišču.

Če se navežem še na formulacijo »poljska taborišča smrti«, želim poudariti, da niso sprejemljive razlage, da gre zgolj za »miselno krajšavo«, nanašajočo se na zemljepisno lego taborišč, ki so jih nemški okupatorji ustanovili na ozemlju Poljske. To je povsem neprepričljivo opravičevanje, saj nihče ne dela podobne »miselne krajšave« in Mauthausen ne imenuje »avstrijsko taborišče«, pa tudi taboriščem v tedaj okupirani Alzaciji nihče ne reče »francoska taborišča«.

V zvezi z drugim delom članka pa želim poudariti tudi, da predpisi novele zakona o IPN nikakor niso usmerjeni proti ukrajinskemu narodu ali ukrajinski državi. Izvirajo iz občutka dolžnosti ohranjanja spomina na žrtve v zakonu opredeljenih dejanj. Dosedanja drža Poljske, posebej še konsekventna podpora evroatlantskemu povezovanju Ukrajine ter naše odločno nasprotovanje napadu, katerega žrtev je postala (in o katerem avtor članka piše s podcenjevalnim tonom, ko besedo aneksija postavi v narekovaje), priča o tem, da je Poljska prijateljica Ukrajine, in dialog o bolečih zgodovinskih trenutkih tega ne spreminja. Vendar pa menimo, da mora strateško dober sosedski odnos temeljiti na resnici o preteklosti.

Skladno s 26. členom Zakona o medijih (ZMed-UPB1)

vljudno prosim za objavo mojega popravka. Če se to ne bi zgodilo, si pridržujem pravico do posredovanja mojega odziva uredništvom drugih slovenskih medijev. Hkrati vas obveščam, da bo vsebina dopisa objavljena na uradni spletni strani veleposlaništva in na družbenih omrežjih.

V svojem imenu in v imenu kolegov, ki na Veleposlaništvu skrbijo za odnose z mediji, izražam odprtost in pripravljenost za posredovanje verodostojnih informacij o predmetnem zakonu ter poljsko-judovskih odnosih. Vabim vas, da nas kontaktirate, saj bi predstavitev našega vidika gotovo obogatila objave o Poljski v vašem časopisu.

Paweł Czerwiński

Veleposlanik Republike Poljske v Sloveniji

Tega odgovora časnik Delo ni objavil, op. ur.

↖ Ciril Roblek, Judita Polak
(fotografija z vaje)

Nina Rajić Kranjac

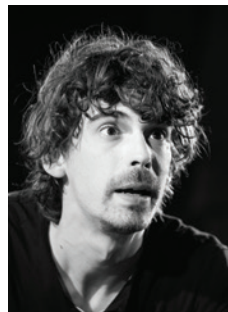
Nina Rajić Kranjac se je leta 1991 rodila v Beogradu, osnovno in srednjo šolo je obiskovala v Mariboru. Poleg zaključenega programa mednarodne diplome na Drugi gimnaziji Maribor je uspešno zaključila tudi Konservatorij za glasbo in balet Maribor (smer solo petje). Na Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo, smer gledališka in radijska režija, se je vpisala leta 2010; njena mentorja sta bila izr. prof. Tomi Janežič in red. prof. Janez Hočevnar.

Med študijema je prejela nekaj nagrad. Predstava z naslovom *Tri sestre* (A. P. Čehova) je leta 2012 prejela študentsko nagrado za najboljšo produkcijo v celoti. V prihodnjih letih predstava 1981 (S. Semenič) prejme prvo nagrado za najboljšo produkcijo na Mednarodnem festivalu dramskih umetnosti v Zagrebu in Šeligovo nagrado za najboljšo slovensko uprizoritev na Tednu slovenske drame. Za režijo iste predstave (ter režijo igralskega avtorskega projekta *ZDAJ letim!* (po motivih B. Brechta)) je leta 2014 prejela akademsko Prešernovo nagrado za režijo ter z uprizoritvijo nase opozorila umetniško vodstvo Gledališča Glej. Slednje ji je ponudilo rezidentsko mesto v letu 2015, kjer je režirala *Zborovanje ptic* (J. C. Carriera in P. Brooka), adaptacijo sufijske pesnitve Farida ud-Din Attarja iz 12. stoletja. Predstava je sodelovala v tekmovalnem programu 56. mednarodnega gledališkega festivala MESS v Sarajevu in tam osvojila dve nagradi: Nina Rajić Kranjac jo je dobila kot najboljša

mlada režiserka, igralska ekipa pa za kolektivno igro v predstavi. Leta 2016 pa je za režijo iste predstave prejela Prešernovo nagrado Univerze v Ljubljani. Leta 2017 je magistrirala iz gledališke režije pod mentorskim vodstvom izr. prof. Tomija Janežiča, s slednjim je kot asistentka režije sodelovala tudi pri predstavah *Človek* (2015), *BDT, Sankt Peterburg; Doppler* (2016) in *Kralj Ubu* (2018), *Trøndelag Teater, Trondheim*. Njen institucionalni prvenec je bila predstava *Svetovalec* v MGL (M. Koruna) leta 2016, v letu 2017 pa je režirala predstavo *Idioti* v SMG (po motivih Larsa von Trierja).

Nejc Cijan Garlatti

Nejc Cijan Garlatti se je rodil leta 1987 v Šempetru pri Novi Gorici. Po končani osnovni šoli in ekonomski gimnaziji v Novi Gorici je leta 2010 diplomiral na Evropski pravni fakulteti. Leta 2014 je diplomiral iz dramske igre na ljubljanski AGRFT.

Med letoma 2014 in 2016 je bil član igralskega ansambla SNG Nova Gorica.

V svoji dosedANJI karieri je v gledališčih MGL (Fiziki), SNG Nova Gorica (Obisk stare gospe, Gospa ministrica, Gozd, Zmaj, Tartuffe, Pašjon, Krvava gora, Draga Jelena Sergejevna, Ondina, Ronja, Galeb), Glej (Prometej, Nisem, Zborovanje ptic), SNG Maribor (La Justice), SNG Drama Ljubljana (Iskanje izgubljenega namena), APT Novo mesto (Slovenija gori!) sode-

loval z režiserji: Nino Rajić Kranjac, Sebastjanom Horvatom, Dušanom Jovanovićem, Vitom Tauferjem, Januszem Kico, Paolom Magellijem, Alenom Jelenom, Jušem Zidarjem, Daliborjem Matanićem, Dinom Mustafićem, Urško Džukić, Igorjem Šterkom, Mirjano Medojević, Evo Nino Lampič, Matjažem Pograjcem, Borisom Kobalom, Simonom Belakom, Tjašo Črnigoj.

Doslej je za svoje delo prejel skupinsko Prešernovo nagrado za študente Univerze v Ljubljani (leta 2014 za predstavo *1981*, AGRFT Ljubljana, režija Nina Rajić Kranjac), nagrado Sklada Staneta Severja za najboljšo igralsko stvaritev v slovenskem poklicnem gledališču (leta 2016 za vlogo Hansa v *Ondini*, SNG Nova Gorica, režija Janusz Kica), skupinsko nagrado Rejhan Demirdžić za najboljšo mlado igralko/igralca (leta 2016 za predstavo *Zborovanje ptic*, Glej in AGRFT, režija Nina Rajić Kranjac).

Benjamin Krnetić

Benjamin Krnetić se je rodil 22. februarja 1991 v Ljubljani.

Po končani gimnaziji je bil sprejet na AGRFT in je diplomiral leta 2013 pod mentorstvom Jožice Avbelj in Jerneja Lorencija.

V Sloveniji ustvarja tako na institucionalnih odrih (Peter v Cankarjevem Pohujšanju v dolini šentflorjanski v režiji Janusza Kice v mariborskem SNG;

Mladen v Vojnovičevi odrski priredbi romana Jugoslavija, moja dežela v režiji Ivce Buljana v SNG Drami v Ljubljani; Natalija v Idiotih, prirejenih po scenariju Larsa von Trierja, v režiji Nine Rajić Kranjac v Slovenskem mladinskem gledališču ...), kakor v produkcijah t. i. off scene (J. Genet Splendid v režiji Senke Bulić v Miniteatru, Zborovanje ptic v režiji Nine Rajić Kranjac v Gleju; Tiest v režiji Ivce Buljana v Miniteatru; Alica v režiji Tjaše Črnigoj v Gleju), predvsem pa na filmu (Čefurji raus!, Goran Vojnović; Nočno življenje, Damjan Kozole; Nika, Slobodan Maksimović; Jogi in škatla; Aron Horvath Botka ...)

z velikim poudarkom na domači neodvisni filmski produkciji. Uveljavlja pa se tudi v mednarodnem prostoru, na primer kot slovenski predstavnik v evropskem projektu L'École des Maîtres (praktična oblika dodatnega izobraževanja na področju uprizoritvenih umetnosti z mladimi kolegi sedmih članic EU — finalna uprizoritev Pikettyjevega Kapitala in evropska turneja), predvsem pa sodelujoč v regionalnih odrskih (Grob-nica za Borisa Davidovića v režiji Ivce Buljana, BITEF, Beograd) in filmskih (Za ona dobra stara vremena v režiji Eduarda Galića, Zagreb) produkcijah.

Prejel je nagrado sklada Staneta Severja za igralsko stvaritev študenta dramske igre, in sicer za vlogo Helikona v diplomski uprizoritvi Camuseve Kaligule v režiji Tjaše Črnigoj, ter kolektivno nagrado za najboljšega mladega igralca Rejhan Demirdžić na festivalu MESS v Sarajevu s predstavo Zborovanje ptic v režiji Nine Rajić Kranjac.

Trenutno končuje magistrsko nalogo na podiplomskem programu ljubljanske AGRFT.

Javni zavod Prešernovo gledališče Kranj
Glavni trg 6, 4000 Kranj
Telefon: +386 (0)4 280 49 00
Faks: +386 (0)4 280 49 10
E-pošta: pgk@pgk.si
www.pgk.si

Blagajna: +386 (0)4 20 10 200,
blagajna@pgk.si
Blagajna je odprta od ponedeljka do petka
od 10.00 do 12.00, ob sobotah od 9.00
do 10.30 ter uro pred pričetkom predstav.
O morebitnih spremembah programa
vas bomo obvestili v dnevnem časopisu,
po elektronski pošti ali na spletni strani
Prešernovega gledališča Kranj.

Direktorica:

Mirjam Drnovšček, +386 (0)4 280 49 12,
mirjam.drnovscek@pgk.si

Dramaturginja in vodja umetniškega oddelka:

Marinka Postrak, +386 (0)4 280 49 16,
marinka.postrak@pgk.si

Marketing in odnosi z javnostjo:

Milan Golob, +386 (0)4 280 49 18,
info@pgk.si

Koordinator programa in organizator kulturnih prireditev:

Robert Kavčič, +386 (0)4 280 49 13,
robert.kavcic@pgk.si

Računovodkinja:

Anja Pohlin, +386 (0)4 280 49 15,
anja.pohlin@pgk.si

Tehnični vodja:

mag. Igor Berginc, +386 (0)4 280 49 30,
igor.berginc@pgk.si

Poslovna sekretarka:

Gaja Kryštufek Gostiša,
+386 (0)4 280 49 00, pgk@pgk.si

Blagajničarka:

Neja Grošelj, +386 (0)4 20 10 200,
blagajna@pgk.si

Oblikovalec maske in frizer: Matej Pajntar
Garderobarka: Bojana Fornazarič
Inspicient: Ciril Roblek

Inspicient in odrski delavec: Jošt Cviki
Lučni mojster: Nejc Plevnik

Tonski mojster: Robert Obed

Mizarji in odrski tehniki:

Robert Rajgelj, Simon Markelj
in Marko Kranjc Kamberov

Oskrbnik: Boštjan Marčun

Čistilka: Bojana Bajželj

Igralski ansambel:

Vesna Jevnikar, Peter Musevski,
Vesna Pernarčič, Darja Reichman,
Miha Rodman, Blaž Setnikar, Vesna Slapar,
Aljoša Ternovšek, Borut Veselko

Svet zavoda:

mag. Igor Berginc, Joško Koporec,
Alenka Primožič, Peter Šalamon,
Drago Štefe

Strokovni svet:

Alenka Bole Vrabec (*predsednica*),
Alen Jelen, Darja Reichman,
Marko Sosič, Borut Veselko

Gledališki list javnega zavoda

Prešernovo gledališče Kranj

Sezona 2017/18, uprizoritve 4

Zanj: Mirjam Drnovšček

Odgovorna urednica: Marinka Postrak

To številko uredila: Marinka Postrak

Lektorica: Barbara Rogelj

Fotografije: Nada Žgank

Oblikovanje: Studio Kruh (Gašper Uršič,
Anže Jesenovec, Gregor Makovec)

Tisk: Peter Oman

Naklada: 1000 izvodov

Kranj, Slovenija, marec 2017

Mestno gledališče Ptuj –
Ptuj City Theatre
Slovenski trg 13, 2250 Ptuj, Slovenija
Telefon: +386 2 749 32 50
(tajništvo in blagajna)
Faks: +386 2 749 32 51
E-pošta: info@mgp.si
www.mgp.si

Direktor:

Peter Srpčič, peter.srpcic@mgp.si

Koordinatorica in organizatorica kulturne- ga programa:

Sabina Selinšek, organizacija@mgp.si

Lučni mojster:

Simon Puhar, simon.puhar@mgp.si

Tajnica:

Petra Kurnik, tajnistvo@mgp.si

Tonski mojster:

Danijel Vogrinec, tehnika@mgp.si
danijel.vogrinc1@gmail.com

Rekviziterka in garderobarka:

Irena Meško, tehnika@mgp.si

Scenski mojster in tehnik:

Andrej Cizerl Kodrič, andrej.ck@mgp.si
andrej.cizerl.k@gmail.com

Člani Sveta zavoda

Mestnega gledališča Ptuj

Lidija Majnik (*predsednica*), Branka Be-
zeljak, Franjo Rozman, Simon Šerbinek,
Robert Križanič, Peter Pribožič, Andrej
Cizerl Kodrič

Blagajna je odprta vsak delavnik od 9. do
13. ure (ob sredah do 17. ure) in uro pred
predstavo. O morebitnih spremembah
programa vas bomo obvestili v dnevnem
časopisu, po elektronski pošti ali na
spletni strani Mestnega gledališča Ptuj.

MINI TEATER

Zavod za promocijo in izvedbo lutkovnih
in gledaliških predstav
Križevniška ulica 1, Ljubljana
T: (1) 425 60 60
F: (1) 425 60 61

Direktor:

Robert Waltl

Umetniški vodja:

Ivica Buljan

Dodatne informacije vsak delavnik

od 9. do 16. ure:

T: (1) 425 60 60

F: (1) 425 60 61

M: 041 314 414

Dogovori za skupinski obisk:

Branka Nikl Klampfer

T: (1) 425 60 60

M: 041 314 414

Nakup vstopnic je mogoč vsak delavnik
od 9. do 16. ure pri blagajni Mini teatra na
Križevniški 1 ali uro pred predstavo
na Križevniški 1.

Vstopnice za vse predstave Mini teatra
pa si lahko zagotovite tudi na vseh
Petrolovih črpalkah, na informacijski
točki Ljubljanskega gradu ali na spletni
strani www.mojekarte.si

Program in delovanje Mini teatra
sofinancirata Ministrstvo za kulturo
Republike Slovenije in Mestna občina
Ljubljana, Oddelek za kulturo.

Delovanje PGK financirata

Generalni medijski partner

DNEVNIK

Podpornik PGK

TAM TAM

Sponzorji

hiša
LAYER

Medijski partnerji

Gorenjski Glas

MLADINA

Delo MG Ptuj omogočajo

MESTNA OBČINA PTUJ

MINI
TE
AT
ER

Program in delovanje Mini teatra
sofinancirata Ministrstvo za kulturo
Republike Slovenije
in Mestna občina Ljubljana,
Oddelek za kulturo

Mestna občina
Ljubljana

Štajerski **TEDNIK**

gorenjeGTI

HIŠA STRPNOSTI

www.pgk.si

7